

НАЦИОНАЛЬНАЯ
БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
ИМ. А.С.ПУШКИНА

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyn.ru

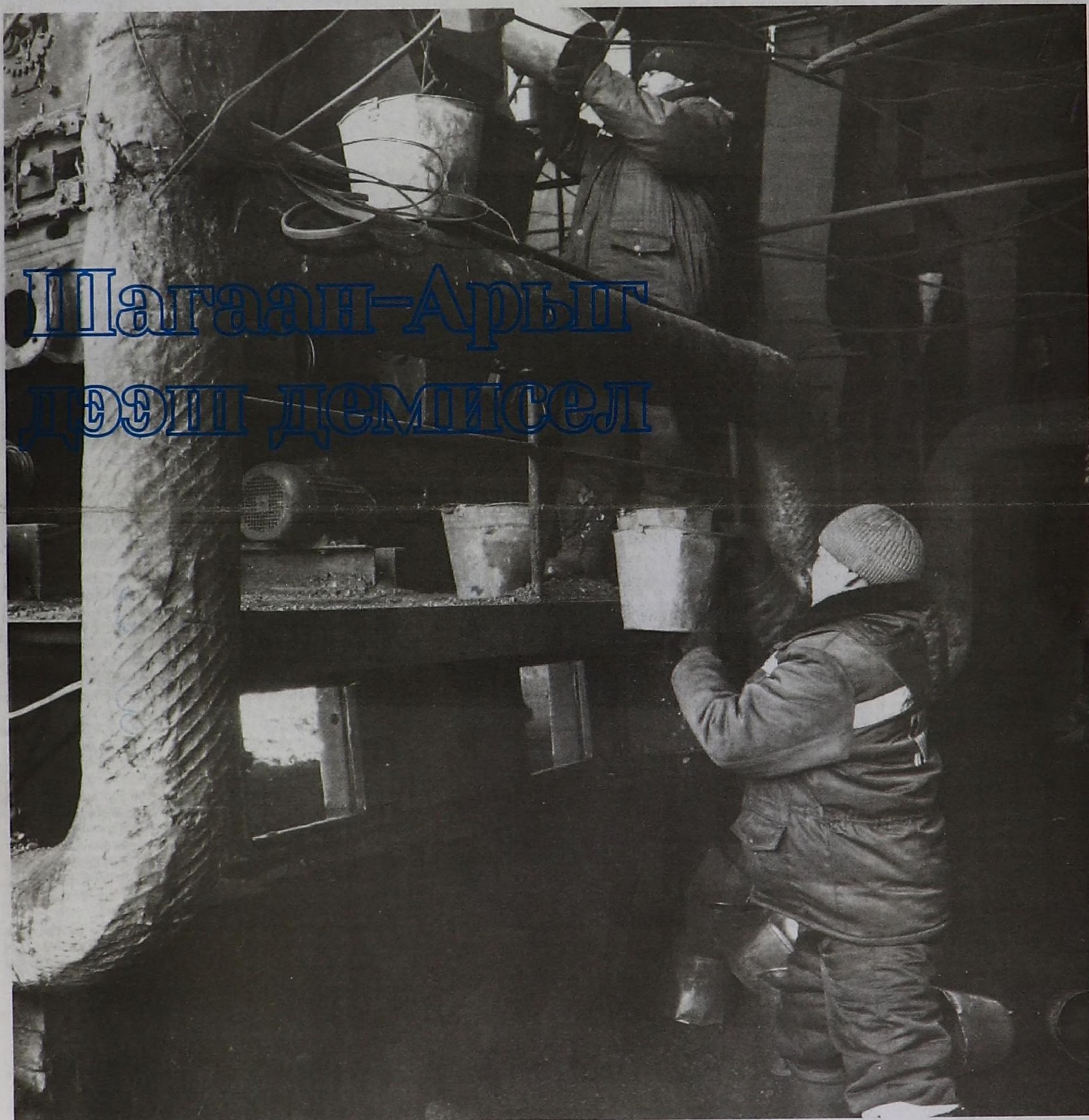

№ 19
(19750)
2024 чылдың
март 13
среда

Хүннүң үнери — 07.00
Ажары — 18.42
Хүн дурту — 11.42

Садар өртээ
хостуг

12+

Шагаан-Арыт
дөөш демисел

30

хөй-ниити девискээрин бо чылын
Тывага чаагайжыдар.

ТДЕН

Тускай ажылчын бөлүк тургустунган

РФ-тиң Президент соң-гулдаларының үезинде Тывада харылзаа каналдарының ажылы дээш харылаар тускай ажылчын бөлүк тургустунган.

Республиканың Баштыңы Владислав Ховалыг ооң дугайында Айтышкынга атты салган. Ооң даалгазы-биле ажылчын бөлүктү Тываның Чазак Даргазының ора-лакчызы Олег Лукин удур-тур. Регионалдыг соңгулда комиссиязының, информ-мастыг албаннарның, ол ышкаш республикада кол соталыг харылзаа операторлары – Мегафон, МТС, Ростелеком, Т2 Мобайл, Тывахарылзааинформ дээш харылзаа бүдүрүлгелериниң төлээлери бөлүктүң составынче кирген.

Россияның Президент соңгулдаларына белеткел хуннеринде база бадылаашкын үезинде, харылзаа чет-кизиниң база ооң чепсээниң турум ажылын хандырган чогуур комплекстиг хем-чеглерни ажылдап кылып болгаш боттандырар даалганы Владислав Ховалыг бөлүктүң мурнунда салган. Оон аңгыда, бадылаашкын пунктуларындан видеохай-гааралдың база дамчыдылганын чуруунга техниктиг аргаларны хандыралар.

Соңгулда үезинде штаттан дашкаар тургустунуп болур байдалдарны, ону бол-дурбазының база чайлады-рының чорудуун ажылчын бөлүктүң киржикчилери-биле сайгарып чугаалашкан. Каналдарның ажылында база харылзаа херекселдеринде үрелиишкыннерже дүрген хөделип, харыл-заа талазы-биле айтырыг тургустунуп келгениниң дугайында медээлер хүлээп алыр чаңгыс черни органи-застаар дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

/ ТР-ниң Чазаның парлалга албаны.

Чурукту интернеттен алган.

экология

«Арыг агаар» төлевилел — чөптүг шиитпир

РФ-тиң бойдус курлавырлары болгаш экология сайыды Александр Козлов Тывага ажыл-агыйжы сургакчы-лаашкын-биле келген.

Федералдыг сайттың келген кол сорулгазы — регионнуң экологиязынга хамаарышкан айтырыглар база ооң иштинде кирип турар «Арыг агаар» төлевилелдиң боттаңылгазы. Сайыт А. Козлов биле ТР-ниң Баштыңы В. Ховалыг республиканың массалыг информация чепсектериниң журналистериниң айтырыгларынга харыыны берген.

— Кызылга келгеш, «Кадарчы» деп черге четкеш, боттарыңар карааңар-биле хоорайның берге айтырыын көрдүңер. Ам март ай-дыр, январь-февраль айларда байдал оон-даа нарын турган болгай. Бо байдалды чүү деп көөр-дүр силер, Александр Александрович?

— Бирээде, Кызыл хоорай Президентиниң даалгазы-биле агаарның хирленишкенин сайгарып көрүүн дээн төлевилелче кире бергени — кончуг чөптүг шиитпир-дир. Бөгүн бис ону саазынга эвес, а херек кырында караавыс-биле көрдүвүс. Сооктуң түлүк үезин, бажыңнарны улгаттыр одап, ЧЭТ эң улуг күжениш-кинниг ажылдап турар үезин безин көрбээн болгай бис. Президентиниң даалгазы-биле агаарны чогуур деңгелдиг байдалга чедирер ажылды чорудар уjurлуг бис, шынап-ла, ол бодунуң Айтышкынынга ону чугаалап турган болгай. Ам чүнү кылырын планнаар деп айтырыг бар. Кол чүүл, агаарның кол хирлендирик-чизи кымыл деп чүүлү санап үндүрер херек. Чүгө? Чүгө дизе хирлендирикчи чүгле хөө үнүп турар хоолайда эвес, оон чүнү үнүп турар деп айтырыг бар. Кижиниң кадыкшылынга хоралыг бүдүмелдерни чок кылыры чугула. Тываның

Кадык камгалал яамызындан кижиниң кадыкшылынга хөө кандыг багай салдарлыгыл деп анализти биске бээрин дилээн бис. Ону база ажылы-выска өөренип көөр бис, бо шупту кижилерге хамааржыр болгай.

Агаарны эң-не хирлендирип турар чүүлү санап үндүрер, дыка улуг ажылды чоруттувус. Хоорайның хуу бажыңнары агаарже 65 хуу хоралыг бүдүмелдерни үндүрүп турар, ол дээрже 18 муң бажың-дыр. А арткан 10-у бүдүрүлгелер, оларның аразында эң-не улуу — полигон биле ЧЭТ. Амгы үеде ону документ кырынга долдурга, ооң түңнели-биле Россбойдусхайгаарал албаны ол хирлендирикчи бүдүрүлгелерден негелдени салыр, үндүрүп турар хоралыг ыжын кайы хире эвээжедир уjurлугул. Бо ажылды бо чылдың төнчүзүнге чедир чоруткан турар. Бүдүрүлгө ол негелделерни алгаш-ла, техниктиг шиит-

пирни биске бээр уjurлуг, ону канчаар күүседир, кандыг технологияларны ажыглаар, саң-хөөнү кайы үндезинден алыр. Бүдүрүлгелерден агаар-ның хирлендиришкенин 36 хуу эвээжедирин манап турар бис.

Чурттакчы чон-биле чугула болгаш харысалгалыг ажыл манаттынып турар. Хем кыдыында болгаш үргүлчү хадымырлаар черлерде турар печка одаар бажыңнарның хөөзү бүдүн хоорайже тарап турар. Устелчек «ж» марка-ның хөмүр-дажы төндүр кыппас, оозу харааданчыг. Ынчангаш энергетиктер кандыг бажыңнарны электри хандырылгасынга кожар, а кайызын төп чылыдылга-га кожар база кандыг өске аргалар барын ажылдап кылып турар. Тодаргайлаарга, аңгы-аңгы аргаларны дилеп турар. Ол ышкаш дериг-херекселдин өртек-үнези чеже болурун, котёлдарны солууру дээш оон-даа өске. Бо бүгүнү

чыл төнчүзүнге чедир санап үндүрген турар уjurлуг. Ук ажыл регионнуң Баштыңы-ның удуртулгазы-биле кидин түлүк чоруп турар.

Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг республиканың найысылалы «Арыг агаар» төлевилелде киржип турары дээш Александр Александровичке өөрүп четтиргенин илереткен. «Бо төлевилел чүгле Кызылга эвес, Сукпак болгаш хоорайжыткан Каа-Хемге база хамааржыр апаар. Бо айтырыгны сайгарып тургаш, дыка эки саналдар тыптып келген. Агаарның хирлениш-кининге кол чылдагаан хуу сектор болганда, тудуг рыногун сайзырадып болур. Ам тудугнуң хемчээли кайы хире болурун билип алыр херек. Ынчангаш бо айтырыг-ны сайгарып көөр кылдыр алдывыс» — деп, В. Ховалыг чугаалаан.

/ Бистиң корр.
Буян ООРЖАКТЫҢ
тырттырган чуруу.

| ПРОФИЛАКТИКА |

Доң дамдыдан камгаланыры

Бажыңның крышазындан баткан доң дамдыдан камгаланыр дизе, дамды дегбейн турган айыыл чок орукту шилип алганы дээр. Устүнден дааш дыңнап кааш, бажыңның ханазынга чыпшынып туруп алыр ийикпе азы шуут-ла бажыңдан ырадыр маңнап чоруптар. Бажын холдары-биле азы сумка-биле камгалап алыр.

Бир эвес берттиниишкенин дөмей-ле ап, мага-боттуң изии 37,5 градус ажа берзе, хирургтуң сүмези тоң чугула, чүгө дизе иштики органнар берттинген чада-вас.

Доң дамды башка кээп дүшкен болза? Мээге берттиниишкенин кол им-демдек-тери — куску келдирер болгаш кустулар, баш аартыр. Медерел балараар, карактың көстүрү баксыраар. Ол бүгү баш мээзиниң элээн берттингенин херечилээр.

Уругга тайбас идикти кеттириңер: чымчак резинадан азы ээжээ чок тер-моэластопластиктен кылган кидиргей улдуңуг болза эки.

/ Бистиң корр.

30 хөй-ниити девискээрин чаагайжыдар

«Будда мергүлүнүн хүртүзү» хөй-ниити девискээри, Каа-Хем хоорай хевирлиг суур

Тиилелге сквери, Каа-Хем хоорай хевирлиг суур

Тудуг сезону эгелээр, республиканың шупту 19 муниципалдыг тургузулганын хөй-ниитиниң чаа 30 дышта-нылга девискээрин тудар.

Президент Владимир Путинниң шиитпири езугаар, «Чуртталга оран-савазы болгаш хоорай хүрээлели» национал төлевилелдин «Таарымчалыг хоорай хүрээлелин хевирлээри» федералдыг төлевилелди күүседиң, ажилдарны кылып чорудар. 200 муң чедир кижичурттакчылыг хоорайлар, ол ышкаш федералдыг болгаш регионалдыг уjur-уткалыг төгүлүг суурлар аразына ол төлевилелдер эрткен чылын таарымчалыг хоорай хүрээлелин тургузар тулган төлевилелдерниң Бүгү-российжи мөөрейинге тиилээннер.

Ам республика чурттакчылары боттарының кожуннарына 2025 чылда боттанды-рар чаа объектилерни шилиир.

Таарымчалыг хоорай хүрээлелин хевирлээр объектилер дээш бадылаашкын бүдүн Тывага бодаарга, Кызыл хоорай-

да база Каа-Хем хоорай хевирлиг суурга эрте эгелээр. Март 15, 16, 17-де бадылаашкын пунктуларына кызылчылар болгаш каа-хемчилер таарзынган дизайн-төлевилелдерин шилип ап болур. Волонтерлар төлевилелдерниң база объектилерниң негелделерин тайылбырлап чугаалаар.

Регионалдыг Тудуг яамызының дыңнатканы болза, Бүгү-российжи мөөрейге республика 80 ажыг эскиз төлевилелдерин кириген. Чижээ, Кызылда, «Башня» микрорайонунда аллея, солагай талакы дачаларның 5 дугаар доктаамының мурнунда девискээр, Механизация биле Семирацкий кудумчулар белдириңде участок, «Спутниктен» «Орбита» микрорайонунга чедир чадаг-терге оруу дээш өске-даа чаагайжыдар черлер кирген.

Эрткен чылдарга деңээр-ге, архитектурлуг төлевилелдерниң шынары, объектилерниң дизайны экижип, ону амыдыралга боттандыраы солун болгаш эки апарганын Тываның Тудуг яамызының

башкарыкчы эксперти Ай-кыс Доржу чугаалаан:

– Ооң мурнунда колдуунда уруглар ойнаар, спортчу шөлчүгештер, парктар чаартынып турган болза, ам бүдүн кудумчуларны эде тудар дээш,

удуртукчулар кызып турары илдең апарган. Ол ышкаш тускай шериг операциязының киржикчилеринге тураскаалдар төлевилелдери көвүдээн.

/ Бистиң корр.

Дөгээ даанче баштай үнер чадаг кижичуртуун девискээри, Кызыл хоорай

Өрт сезонунга белеткел онза хыналдада

Тываның Баштыңының оралакчызы Алик Монгуштуң киржилге-биле болуп эрткен хуралдың кол айтырыы өрт сезонунга белеткел дугайында айтырылганың сайгарылгазы болган. Арга-арыг ажил-агыйының удуртукчулары өрт өжүрер херекселдер болгаш күш белең дээрзин база дораан шиитпирлээр айтырылгар дугайында илеткээн.

Ол ышкаш ыяш белеткээриниң дугайында база сайгарып чугаалашкан. Сайыттың оралакчызы, регионнуң арга-арыг ажил-агыйының департаментизиниң даргазы Анатолий Оюн РФ-тиң Арга-арыг талазы-биле хоойлу үндүрүлгезиниң ыяш белеткээр кижилерге негелделерин сагындырып, ыяшты белеткээш, хереклекчиге чедирип бээринге чедир арга-арыгның ажылгалын шуптузун хайгаарап турар Чаңгыс аай күрүнениң автоматчылкан системазының ажылының дугайында чугаалаан.

Өрт сезонунга чедир 1 ай арткан. Ынчангаш арга-арыг өрттерин өжүрер бүгү-ле күш болгаш херекселдер аңаа белең турар уjurлуг дээрзин сагындыраал.

/ Тываның арга-арыг ажил-агыйының медээлеринден.

| ОНЗА БАЙДАЛ |

Шагаан-Арыг дээш демисел

ШАГААН-АРЫГНЫҢ ЧЭТ-КЕ БОЛГАН ОНЗА БАЙДАЛДЫҢ УРЖУКТАРЫН ЧАЙЛАДЫР АЖЫЛДАР УЛАМЧЫЛАП ТУРАР.

Шагаан-Арыгга Дружба биле Саяно-Шушенск кудумчуларында хөй аал чурттаар 6 бажыңче база элээн каш социал объектилерге чылыгны кириген. Медицинская, Саяно-Шушенская, Дружба, Горная кудумчуларда көжүп чоруур беш котёлду кошкан.

«Чылыг дамчыдыкчызында чылыгның температуразы

30 градус. Квартираларда 15 градустан көдүрлүп эгелээн. Саяно-Шушенская кудумчунда хөй квартиралыг ам-даа 16 бажыңчы чылыгга кожар. Бүгү-ле ажылды ЧЭТ-тиң инженерлериниң сүмелээни езугаар чорудуп турар – деп, Владислав Ховалыг дыңнаткан.

Социал уjur-дузалыг элээн каш объектилерни: Улуг-Хем

кожуун чагыргазын, Улуг-Хем кожууннуң муниципалдар аразында эмнелге төвүн, тудуг техникумун, Шагаан-Арыг хоорай чагыргазын, школалар, уруглар садтары, спорт школазы база культура объектилеринче чылыгны кириген. Чылыгны чада аайы-биле берип турар.

(Уланчызы 4-кү арында).

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

**КОГАРААННАРНЫҢ
ТӨРЕЛДЕРИ-БИЛЕ
УЖУРАШКАН**

Ол-ла хун Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг Шагаан-Арыгның ЧЭТ-ке онза байдал үезинде когараан улустуң төрелдери-биле ужурашкан. Аңаа Тываның прокурору Сергей Дябкин, Тывада кол федералдыг инспектор Александр Вавилихин база киришкен. Ужуражылга үезинде когарааннарның өг-бүлелери чоок улузун көрүксеп турарын чугаалаан.

Тываның Кадык камгалал яамызы Шагаан-Арыгга ОБ-да когараан кижилерниң байдалын краснояржы эмчилерден доктаамал айтырып турар. Республика эмнелгезиниң токсикология, өртең база травматология салбырларын-да алды кижилер эмнедип чыдар. Бир кижини эмнелгеден үндүр бижээш, эмчилерниң амбулаторлуг хайгааралында алган.

Республиканың прокурору Сергей Дябкин когараан улуска кандыг камгаладылгалар болгаш чиигелделер көрдүнгенинге хамаарышкан айтырылгарга харыылаан.

**ЧЫЛЫГ-ЧЫРЫК
ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ
ТӨЛЕВИРЛЕРИН ЭДЕ
САНААР**

Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг Шагаан-Арыгга катап тургузуушкун ажилдарының үезинде чурттакчылар-биле доктаамал харылзаада чоруп турар.

Дыка хөй чурттакчылар оларның квартираларынче чылыгны кириптеринден аңгыда, ЧЭТ-ке аварийлиг катап тургузуушкун хуннеринде ажылгаан энергия чырыын база чылыг дээш канчаар төлээриниң айтырылгары дүвүредип турарын чугаалаан.

— «ТЭК-4» КУБ-че кирип турар Шагаан-Арыгның чылыдылга-энергетика төвүнүң озал-ондак болган хуннеринде хереглекчилерниң төлевирин эде санаар даалганы бердим. Республиканың Одалга болгаш энергетика яамызы ону хыналдага алыр — деп, Тываның Баштыңы дыңнаткан. — «Рос-

сети» компанияның удуртулгасы-биле ону чугаалаштым, оларның талазындан билиш-кин бар болду. Бо айның төнчү санаашкыны, эрткен айның төлевиринден ашпас ужурлуг деп дугуруштувус.

**300 АЖЫГ
СПЕЦИАЛИСТЕР ХААРА
ТУТТУНГАН**

Шагаан-Арыг хоорайда онза байдалдың уруктарың чайладыры-биле 300 ажыг кижилер база 78 санныг тудуг техникалары хоорайның ЧЭТ база чылыг трассазында катап тургузуушкун ажилдарында хаара туттунган ажилдап турар. Тывадан бригадалар-биле кады Москва, Новосибирск, Красноярск, Кемерово областтардан база Хакасиядан специалистер ажилдап турар. Кузбасстан специалистер март 7-де Шагаан-Арыгга келген дораан-на, дарый ажилдап кирипкеш, бирги модульдуг котельнаяны эртенгиниң 4 шакта ажилдаткан.

Россияның Тудуг яамызының база Сибирь регионнарының курлавырындан чоруткан шимчеп чоруур котельная дериг-херекселдерин РФ-тиң Камгалал яамызы биле ОБЯ тускай борттарына — автомобиль база агаар транспорту-биле Шагаан-Арыгга эккелгеш, бүгү хоорайда үлей салган.

ЭЗУЛУГ ПАТРИОТТАР

Тываның чону чаңгыс чер чурттугларына кажанда-даа

дуза кадарына беленин бо удаада база катап бадыткаан. Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг Шагаан-Арыгның ЧЭТ-те ажилдар кайы хире чоруп турарын база катап хынап чорааш, бо бүдүрүлгеге чээрби ажыг чыл ажилдаан, амгы үеде ТШО киржикчизи Амур Кызыл-Таска ужурашкан.

“Төрөөн черинге шөлээлөп чедип келгеш, когараан объектиде септелге ажилдарында дузалажып турар езулуг патриот, ТШО дайынчызын ужураштым. Амур Кызыл-Тас Шагаан-Арыгның ЧЭТ-ке 20 ажыг чыл ажилдаан — деп, Тываның Баштыңы чугаалаан. — Болуушкунну дыңнап кааш-ла, бажында ажылын каапкаш, ында чеде берген. Кажан чылыгны бериптерге, ТШО-же дораан айттаныптар планныг. Донбасстың чону

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында тыва эки тураларның маадырлыг төөгүзүн ам-даа сактып чоруурун, оларның салгалдары — амгы ТШО киржикчилерин дыка хүндүлөп чоруурун чугаалады. Бистиң шериглеривис өгбелериниң алдар-адынга төлөптүг болуп, даалгаларын ак сеткилдиг күүседип чоруурлар”.

Аныяк сайгарлыкчы Артыш Давакай чаңгыс чер чурттугларына улуг дузаны көргүскен. Онза байдал дугайында дыңнадышкын соонда, бодунуң акшазы-биле 30 чылыдыкчыны саткаш, Шагаан-Арыгга эккелгеш, түр үеде чурттаар пунктуларга салыр кылдыр хүлээткен.

**ХООРАЙ ЧЕТКИЗИНИҢ
БАЙДАЛЫ ЭКИ**

Россияның тудуг болгаш чуртталга-коммунал ажил-агый сайыдының оралакчызы Алексей Ерескынның бода-лы-биле алырга, хоорайның инженерлиг коммуникацияларының байдалы эки болгаш, мобильдиг котельнаяларны эптеп-салыр ажилдар дүрген кылдынып турар.

Алексей Ерескын оон аңгыда, болган болуушкунга хамаарыштыр хоорай чурттакчыларында билишкин барын онзалап демдеглээн:

— Республиканың Баштыңы-биле хоорайның социал объектилерин шуптузун эргий кезидивис. Оран-саваларда чылыгның температуразы чогуур деңгелче көдүрүп чоруп турарын көрдүвүс, амгы үеде хөй аал чурттаар бажыңнарны чылыгга кожар ажилдар уламчылап турар. Чурттакчыларның сеткил-хөөнү эки. Ол ышкаш түр када чурттаар пунктуларга база чордувус. Өрээлдер чылыг, аыш-чем-биле хандырылган, ажилдарны организастаан. Элээн улуг озал-ондакты чурттакчы чонунуң оожум, топтуг хүлээп турарының бир чылдагааны ол деп бодап тур мен.

**СИБИРЬ РЕГИОННАРЫ
БИЛЕ МОСКВА
ДУЗАЛАШКАН**

Тывага дүрген болгаш бүгү талалыг дузаны көргүскенин-ден, Шагаан-Арыгга ЧЭТ-ке озал-ондактан чидиргилер эвээш болган. Республиканың Баштыңы Владислав Ховалыг ТР-ниң Чазаның неделяның

хуралына оон дугайында дыңнаткаш, дуза катканнарга четтиргенин илереткен.

Чылыдылга-энергетика төвүнде ажилдарга 300 ажыг кижилер киришкен. «Оларның аразында Сибирь регионнарындан энергетиктер болгаш чылыдыкчылар база улуг компанияларның төлээлери, сайгарлыкчылар, эмчилер, өөрөдиглер, культура, спорт, бизнес ажилдакчылары, волонтерлар болгаш айыылга таварышканнарга дуза кадык-саан өске-даа кижилер бар. Кижилер бүрүзүнге четтиргеним илередип тур мен» — деп, Владислав Ховалыг чугаалаан.

Аварийлиг катап тургузуушкун ажилдарын дүрген болгаш дээштиг организастаарында дузалашканы дээш сайыт Ирек Файзуллин база оон оралакчызы Алексей Ерескын баштаан Россияның Тудуг яамызына өөрүп четтиргенин аңгы илереткен. Тываның Баштыңы дуза дилээн оон кыйгырыына харыыны бергени дээш губернатор коллегаларын онзалап демдеглээн.

Хакасия, Красноярск база Алтай крайлар, Кемерово, Новосибирск база Омск областтары озал-ондак соонда ол-ла дораан харыылаан. Тываже ниитизи-биле изидир үрдүрер 435 херекселди база чылыдыкчыны, модульдуг 13 котелду чоруткан. 25 градус сооктарда, оларның ачызы-биле бажыңнар иштин доңурбайн, бүдүн-бүрүн камгалап арттырып алган.

Шагаан-Арыгның школарына март 11-ден 20-ге чедир часкы дыштанылганы чарлаан. Ол үеде чедир хоорайның чылыг хандырылганы долу ажилдап, бажыңнарда температура санитарлыг нормаларга дүгжүп турар апаар.

**КОГАРААННАРГА
ТӨЛЕВИРЛЕРНИ
ДОКТААТКАН**

Март 11-де Тываның Чазаа Шагаан-Арыгның чылыдылга-энергетика төвүнге когараан ажилдакчыларга төлевирлер хемчээлин доктааткан.

— Аар кемдеп-берттинген кижилерге 400 муң рубльди, а ортумак кемдээшкени алганнарга — 200 муң рубль түңнүг төлевирлерни төлээр. Ажилчиннарның өг-бүлө-зи-биле боду харылзажып, документилер долдураарында дузалажырын база төлевирлерни дарый эгелээрин Тываның күш-ажыл болгаш социал политика сайыды Эдуард Санданга дагып тур мен — деп, Владислав Ховалыг бодунуң блогунда бижээш.

Тываның кадык камгалал сайыды Анатолий Югайның дыңнатканы болза, Красноярск крайның күрүнениң клиниктиг эмнелгезиниң өртең төвүнде эмнедип чыдар когараан кижилерниң төрелдеринге ужуражыр органы эмнелгениң удуртулгасы-биле чугаалажып турар.

/ Бистиң корр.
Буян ООРЖАКТЫҢ
тырттырган чуруктары.

База бир Маадыр немешкен

ЧАЛЫМ ЧУЛДУМ-ООЛ РОССИЯНЫҢ МААДЫРЫ ХУНДУЛУГ АТТЫ АЛГАН

55-ки гвардейжи мото-адыгжы (даг) бригаданың улуг лейтенантызы Чалым Сюдюпович Чулдум-оол Россияның Маадыры атты алган дугайында медээни Тываның Баштыңы социал четкилерде бодунуң арынында дыңнаткан.

бирги офицер эргени тыпсып, мото-адыгжы (даг) батальонунуң командири албан-дужаалче шилчидер.

2023 чылдың декабрь 15-те Водяное суурнуң девискээринге от взводун ол билдилг удурткан. Дайзынның 5 автомобилин ол бир дугаарында эскерип кааш, кончуг дүрген, шын шиитпирни үндүргеш, автомобильдерни чок кылыр бөлүктү боду баштап, дайзынның техникасынче углай үнүп-

кен. Дайзынның ийи автомобилин гранатометтан часпайн адып, чок кылган. Машинага арткан хууда состав бистиң дайынчыларывысче адып эгелээрге, лейтенант Ч.С. Чулдум-оол таарымчалыг турушту ээлепкеш, дайзынның күжүн узуткаан. Ол Украина-ның чепсектиг күштериниң 10 хире дайынчыларын часпайн адып, узуткаан. Эрес-дидим, коргуш чок офицер дайынчы даалгазын эрес-дидим күүсеткен».

Чалым Сюдюпович Чулдум-оол Өвүр кожуунуң Чаа-Суур суурга төрүттүнген. Академик М.Ф. Решетнев аттыг Сибирьниң күрүнениң аэрокосмиктиг университедин дооскан. Россия-ның Армиязынга албан-хүлээлгезин эрттирер мурнунда,

төрзөн кожуунуң организацияларынга, республиканың 1 дугаар эмнелгезинге ажилдап турган. Дайынчы ачы-хавыязы дээш «Эрес-дидим чоруу» медаль, «Ада-чурттуң мурнунга ачы-хавыязы дээш» орденниң II чергези-биле шаңнаткан.

Чалым Чулдум-оол Россияның Маадыры Мерген

Донгактың соонда, ол атты алган Тываның үш дугаар чурттакчызы болур. Бир дугаар Маадырның Алдын Сылдызын Россияның камгалал сайыды, Армияның генералы Сергей Шойгу алган.

/ ТР-ниң Чазааның парлалга албаны.

Чуруктарны интернеттен алган.

| МАЛ ЭМЧИЗИНИҢ ДУРЖУЛGAZY |

“Ак шыңган” – малдың төлүңге айыылдыг аарыг

Үе-дүптен бээр тыва чон мал ажил-агыйлыг чораан болгаш, агаар-бойдустуң байдалының, малга таваржыр аарыгларның, оларның тыптып келир чылдагаан-нарының дугайында бирден бирээ чокка билир чораан.

Аарыг бүрүзү чиңгине тыва аттыг, ону эмнээр арга-хоргалыг болур. Мал – амыдыралдың үнер дөзү, ынчангаш ооң-биле холбашкан арга-дуржулганы шиңгээдип алыры бир-ле доктааттыг чакчыл турган. Ам харын ындыг дүрүм сагываастаан, ол бүгү малчын амыдыралывыстан уттунду-

руп бар чыдар-дыр, ынчалза-даа дөгerezинге кайыын уттундура бээр. Чүге дизе ону сагып чоруур аныктарывыс база читпээн.

Бо чылын Тывага кыштың төнчүзү харлыг, хатчыл болган. Мал оолдаашкынынга ол багай салдарын чедирип турар. Малчыннарга, ажил-агыйларга бачым иштиң, шыңгыы шылгалданың үези бо. Деңгели шыырак, кадык малдың төлү белен-селен аарывас, харыксыравас болур. Бо когурумнуг үеде малдың чаш төлүн кандыг аарыглар манап турарыл? Кыш ашпаан анай-хураганнар оларның эң айыылдыгы “ак шыңган”

дээр халдавырлыг аарыг (беломышечная болезнь) болур. Бо база, чугаажок-ла, тыва аттыг турган болбайн аан. Уттундуруп, угаан-медерелдин азынче чаштына бергени билдингир.

“Ак шыңгандан” кол нуруузунда шээр малдың төлү аарыыр. Оон аңгыда, ону шыңганнар суладаашкыны деп база адаар. Ук аарыг кол нуруузунда чаа төрүттүнген анай-хураганга таваржыр. Чем хайылдырылгасында, шыңганнар ажылында, нерв системазында, иштики органнарда үрелиишкннер ынчан тыптыр. Кол нуруузунда оон үш айга чедир анай-хураганнар кыштың төнчүзүндө азы частың эгезинде аарыыр. Аарыгның 60 хире хуузунда чаш мал өлүп-хораар.

“Ак шыңганның” тыптып келириниң кол-ла чылдагааны – боос шээр малды белоктар, витаминнер, минералдар чок чем-биле чемгерилге болур. Чаа төрүттүнген анай-хураганны ажаап тудар кажааның

өл-шыгы, хирлии, дыкпыжы бо аарыгның каданнаашкынынга чедирип болур.

Чемде минералдар (селен, йод, чес), А, В, Е витаминнер, белоктар болгаш углеводтар чедишпестээнде, “ак шыңган” тыптыр. Оон аңгыда, бо аарыгдан даады сугга алыскан шынааларның, тулааланчак черлерниң оът-сигенин одалаар мал-маган аарыыр, чүге дизе ындыг черлерниң оът-сигенинде селен кончуг эвээш болур. Шээр малды кыжын шиш ине бүрүлери будуктар-биле, тараа холумактыг хээктей доораан ногаа аймаа-биле, силос болгаш сөөк далганы-биле чемгербеске, аарыг тыптып келир.

“Ак шыңгандан” аараан мал чемге хөөн чок, арып-до-руучал, бут кырынга туруп шыдавас, туруп келзе-даа, дораан кээп ужар, аскаар, чы-дыннаар апаар. Ону чүрек-дамыр, ижин-баар, өкпе-тыныш аарыглары каданнадыр.

Мал чеминиң шынарындан, тус черлерде ук аарыгның

санындан профилактика хемчеглери хамааржыр. Мал чеминде селен бүдүмел чедишпес регионнарда мал-маганга ыяап-ла эм-таңны ижиртир. Профилактика кылдыр оолдаашкын бетинде боос шээр малга селенниң эмин сыкыртыр. Ол тарылганы 2–3 неделядан 2–3 ай четкен анай-хураганнарда салырын сүмелеп турар.

Боос малга балык үзүн, оът-сигенге холуур ажиткыны, А, В, Д болгаш Е витаминнерни ыяап-ла бээр. Оларны чемге азы малдың суксунунга холуур.

Бо чымыштыг үеде мал эмчилери болгаш кожууннарның комиссиялары малчын коданнарже үнүүшкүннерни үргүлчү чорудуп турар. Малдың чеминге минералдыг холуксааны немээрин, йодтуг даш дус чылгадырын мал ээлери сүмелеп турар. Үнүүшкүннер үезинде чамдык коданнарда малдың “ак шыңган” аарыгдан аарааны бүрүткеттинген. “Ак шыңган” илереттинген таварылгада, шээр малдың калбаа-биле өлүп-хораар чоруун болдурбазы-биле база ооң чаа төрүттүнген төлүн онча-менди кадагалап алыры-биле, аңаа удур Е-селен деп эми сыкыртып турар. Ол тарылга эмин кандыг-даа зооветеринарлыг аптекада садып турар.

/ А. ХЕРТЕК белеткээн.
Чуруктарны интернеттен алган.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

«Буян-Бадырғы» орденнің III черге-
зи-биле шаңнаарының дугайында

Тыва литератураның сайзыралынга
кирген чогадыкчы улуг үлүг-хуузу
дээш «Буян-Бадырғы» орденнің III чер-
ге-зи-биле

“Тываның чогаалчылар эвилелинің”
регионалдыг хей-ниити организациязы-
ның кежигүнү Кара-Күске Күнзекевич
ЧООДУНУ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы
В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2023 чылдың декабрь 21
№ 420

С.Д. Монгушка «Тыва Республиканың
алдарлыг тренери» хүндүлүг атты
тыпсырының дугайында

Күш-культураның сайзыралынга
болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг күш-
ажылы дээш «Тыва Республиканың
алдарлыг тренери» хүндүлүг атты

“Ак-Довурак хоорайның спорт шко-
лазы” Тыва Республиканың немелде
өөредилгелиг күрүнениң бюджеттиг ал-
бан чериниң тренер башкызы Сагандай
Дойбухаевич МОНГУШКА тыпсыр.

Тыва Республиканың Баштыңы
В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2023 чылдың декабрь 22
№ 423

Тыва Республиканың Баштыңының
Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының
дугайында

Хей чылдарда ажил-албанынга бердин-
гени болгаш бедик профессионалдыг че-
дишкиннери дээш Тыва Республиканың
Баштыңының Хүндүлел бижии-биле

Россияның ОБЯ-ның Тыва Республи-
када Кол эргелелинің Кызыл хоорайның
1-ги өрт-камгалаал айыыл чок кезээниң
хайгаарал даргазы Амыр Васильевич
ООРЖАКТЫ шаңнаар.

Тыва Республиканың аныяктар поли-
тиказын боттандырырынга хей чылдарда
ак сеткилдиг ажылы база күш-культура
болгаш спортту хөгжүдеринге үлүг-хуузу
дээш Тыва Республиканың Баштыңы-
ның Хүндүлел бижии-биле

Кызыл хоорайның мэриязының
культура, спорт болгаш аныяктар поли-
тиказының департаментизиниң дарга-
зының оралакчысы Доржу Шолбанович
МОНГУШТУ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы
В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2023 чылдың декабрь 26
№ 425

Тыва Республиканың Баштыңының
Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының
дугайында

Тыва Республиканың инфраструк-
туразының сайзыралынга кириген
үлүг-хуузу дээш Тыва Республиканың
Баштыңының Хүндүлел бижии-биле

“Техмашсервис” акционерлиг ни-
итилелдиң инвестициялыг хөгжүлдө
талазы-биле угланышкынның дирек-
цияның директору Павел Николаевич
АБРОСЬКИНИ,

“Россияның кызыгаарының объекти-
лериниң тудуу болгаш ажил-чорудулга
талазы-биле дирекция” федералдыг күрү-
нениң казналыг албан чериниң техниктиг
дериг-херекселдер болгаш системалыг
интеграция эргелелинің даргазы Влади-
мир Федорович ГАЛКИНИ,

“Техмашсервис” акционерлиг ниити-
лелдиң чингине директорунуң хөгжүлдө
талазы-биле оралакчысы Сергей Ана-
тольевич ГОЛОВАТЫЙНИ,

“Россияның кызыгаарының объекти-
лериниң тудуу болгаш ажил-чорудулга
талазы-биле дирекция” федералдыг күрү-
нениң казналыг албан чериниң удуртук-
чузунуң бирги оралакчысы Константин
Григорьевич ЛАЗАРЕВТИ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы
В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2023 чылдың декабрь 26
№ 427

Тыва Республиканың күрүне шаңна-
лы-биле шаңнаарының дугайында

Кадык камгалаал адырынга кириген
улуг үлүг-хуузу база хей чылдарда ак
сеткилдиг ажылы дээш Тыва Республи-
каның “Шылгараңгай күш-ажылы дээш”
медалы-биле

Тыва Республиканың кадык камга-
лал сайыды Анатолий Константинович
ЮГАЙНЫ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы
В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2024 чылдың январь 12
№ 9

Тыва Республиканың Баштыңының
Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының
дугайында

Хей-ниитиниң идепкейлиг болгаш
чогадыкчы ажил-чорудулгазы, тускай
шериг операциязының киржикчилерин
деткиир гуманитарлыг дуза көргүзе-
ринге кириген үлүг-хуузу дээш Тыва
Республиканың Баштыңының Хүндүлел
бижии-биле

“Чуделькина школазы” Тыва Респу-
бликаның Таңды кожуунда регионалдар
аразында хей-ниити шимчээшкынның
координатору Евгения Сергеевна БАБ-
КИНАНЫ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы
В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2024 чылдың январь 23
№ 14

Тыва Республиканың күрүне шаңнал-
дары-биле шаңнаарының дугайында

Культура болгаш уран чүүл адырынга
чедип алган чедишкиннери, тыва улус-
туң хөгжүмүнүң эң-не эки чаңчылдарын
камгалаарынга кириген үлүг-хуузу дээш
Тыва Республиканың “Шылгараңгай
күш-ажылы дээш” медалы-биле

артист, композитор, “Ят-Ха” бөлүктүң
удуртукчузу Альберт Будачиевич КУВЕ-
ЗИНИ,

Тыва Республиканың социал-эконо-
миктиг хөгжүлдизинге кириген үлүг-хуузу,
аныяктарны шериг-патриотчу кижизи-
дилгелиг хей-ниити ажил-ижи, тускай
шериг операциязының киржикчилеринге
дуза-деткимчези дээш Тыва Республика-
ның “Шылгараңгай күш-ажылы дээш”
медалы-биле

Тыва Республиканың Дээди Хура-
лының (парламент) айыыл чок чорук,
корум-чурум болгаш кызыгаар айтырыг-
ларының талазы-биле комитетиниң
даргазы Эрес Михайлович ХУУРАКТИ
шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы
В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2024 чылдың январь 23
№ 15

Тыва Республиканың күрүне шаңнал-
дары-биле шаңнаарының дугайында

Хей чылдарда ак сеткилдиг ажил-
ижи болгаш кадык камгалаал адырының
хөгжүлдизинге кириген үлүг-хуузу дээш
“Тыва Республиканың алдарлыг эмчизи”
деп хүндүлүг атты

“Республиканың уруглар эмнелгези”
Тыва Республиканың күрүнениң бюд-
жеттиг кадык камгалаал албан чери өө-
редилге албан черлеринге эмчи дузазын
чедирер организацияның салбырының
педиатр эмчизи Елена Сандан-ооловна
ДАМБААГА,

“Республиканың уруглар эмнелгези”
Тыва Республиканың күрүнениң бюд-
жеттиг кадык камгалаал албан чериниң
консультация-диагностика төвүнүң
эргелекчизи Альберт Владимирович
ДОНГАККА,

“Республиканың психиатрия эмнел-
гези” Тыва Республиканың күрүнениң
бюджеттиг кадык камгалаал албан чери-
ниң кол эмчизиниң клиниктиг эксперт
ажылдарының талазы-биле оралакчысы
Снежана Малчиновна ДУКТЕН-ООЛГА,

“Республиканың уруглар эмнелгези”

Тыва Республиканың күрүнениң бюджет-
тиг кадык камгалаал албан чериниң анес-
тезиология болгаш реанимация төвүнүң
эргелекчизи Оолак Данович МОНГУШКА,

“Республиканың кеш болгаш шээр
аарыглар диспансери” Тыва Республика-
ның күрүнениң бюджеттиг кадык камга-
лал албан чериниң улуг эмчизиниң орга-
низас-методиктиг ажылдар талазы-биле
оралакчысы Андрей Петрович ОБУХОВТУ,
“Республиканың уруглар эмнелгези”
Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг
кадык камгалаал албан чериниң консуль-
тация-диагностика төвүнүң карак эмчизи
Лариса Кенденовна ХЕРТЕККЕ тыпсыр.

Хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы
болгаш кадык камгалаал системазының хөг-
жүлдизинге кириген үлүг-хуузу дээш “Тыва
Республиканың кадык камгалаалының
алдарлыг ажилдакчызы” хүндүлүг атты

“Эрзиниң төп кожуун эмнелгези” Тыва
Республиканың күрүнениң бюджеттиг ка-
дык камгалаал албан чериниң уругларның
поликлиниктиг салбырының эмчи сест-
разы Зоя Доргутовна БАТКАРГА,

“Эрзиниң төп кожуун эмнелгези”
Тыва Республиканың күрүнениң бюджет-
тиг кадык камгалаал албан чериниң
уругларның поликлиниктиг салбырының
участок педиатр эмчизи Алдын-кыс Алек-
сеевна БУРЕНГЕ,

кадык камгалаалының хоочуну Саяна
Кыргысовна КАРА-САЛГА,

“Эрзиниң төп кожуун эмнелгези”
Тыва Республиканың күрүнениң бюд-
жеттиг кадык камгалаал албан чериниң
уругларның поликлиниктиг салбырының
участок терапевт эмчизи Чечек Санаев-
на ЛАМАЖАПКА тыпсыр.

Хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы
болгаш эртемниң хөгжүлдизинге кириген
үлүг-хуузу дээш “Тыва Республиканың
алдарлыг ажилдакчызы” хүндүлүг атты
Россияның эртемнер академиязының
Сибирь салбырының Бойдус курлавырла-
рын комплекстиг шингээдир институту
федералдыг күрүнениң бюджеттиг эртем
албан чериниң башкарыкчы инженер-ла-
борантызы Елена Николаевна ТИМО-
ШЕНКОГА тыпсыр.

Тыва эртемниң хөгжүлдизинге кири-
ген үлүг-хуузу база хей чылдарда ак сет-
килдиг ажылы дээш “Тыва Республика-
ның эртемниң алдарлыг ажилдакчызы”
хүндүлүг атты

“Тыва Республиканың Чазаның ча-
нында Тываның гуманитарлыг болгаш
социал-экономиктиг тускай шинчилел-
дер институту” күрүнениң бюджеттиг
эртем-шинчилел болгаш өөредилге албан
чериниң аас чогаал шинчилелдер сектору-
нуң башкарыкчы эртем ажилдакчызы Ан-
тонина Саар-ооловна ДОНГАККА тыпсыр.

Тыва эртемниң хөгжүлдизинге кири-
ген онза ачы-хавыязы, улуг үлүг-хуузу
база хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы
дээш Тыва Республиканың “Шылгараң-
гай күш-ажылы дээш” медалы-биле

“Тыва Республиканың Чазаның ча-
нында Тываның гуманитарлыг болгаш
социал-экономиктиг тускай шинчилел-
дер институту” күрүнениң бюджеттиг
эртем-шинчилел болгаш өөредилге албан
чериниң культуура шинчилелдер сектору-
нуң кол эртем ажилдакчысы Валентина
Юрьевна СУЗУКЕИНИ шаңнаар.

Кадык камгалаалының сайзыралынга
кириген улуг үлүг-хуузу база хей чылдар-
да ак сеткилдиг ажылы дээш «Буян-Ба-
дыргы» орденнің III чергези-биле
кадык камгалаалының хоочуну Зоя
Казаконна БАДЫРГЫНЫ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы
В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2024 чылдың январь 31
№ 25

Тыва Республиканың Баштыңының
Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының
дугайында

Кадык камгалаал системазынга хей
чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш

Тыва Республиканың Баштыңының
Хүндүлел бижии-биле

“Республиканың психиатрия эмнелге-
зи” Тыва Республиканың күрүнениң бюд-
жеттиг кадык камгалаал албан чериниң
кол эмчи сестразы Саяна Сакай-ооловна
АРТЫНАНЫ,

“Өвүрнүң төп кожуун эмнелгези” Тыва
Республиканың күрүнениң бюджеттиг
кадык камгалаал албан чериниң Дус-Даг
суурнуң эмчи амбулаторияның ниити
практика эмчизи Аржаана Михайловна
КУУЛАРНЫ,

“Чөөн-Хемчик кожуун аразының эмчи
төвү” Тыва Республиканың күрүнениң
бюджеттиг кадык камгалаал албан чери-
ниң божудулга салбырының эргелекчизи
Любовь Базыр-ооловна КУУЛАРНЫ,

“Республиканың онкология диспансе-
ри” Тыва Республиканың күрүнениң бюд-
жеттиг кадык камгалаал албан чериниң
ыжыкка удур эм үнүштер-биле эмнээр
салбырының улуг эмчи сестразы Айсулуу
Владимировна МОНГУШТУ,

“Сүт-Хөлдүң төп кожуун эмнелгези”
Тыва Республиканың күрүнениң бюджет-
тиг кадык камгалаал албан чериниң карак
эмчизиниң эмчи сестразы Чечекмаа
Базыр-ооловна МОНГУШТУ,

“Республиканың №1 эмнелгези” Тыва
Республиканың күрүнениң бюджеттиг ка-
дык камгалаал албан чериниң кадыкшыл
эгидип эмнээр салбырының физиотерапи-
яның эмчи сестразы Ольга Нимажаповна
ОНДАРНЫ,

Кадык камгалаалының хоочуну Чечек
Часыг-ооловна ОНДАРНЫ,

“Сүт-Хөлдүң төп кожуун эмнелгези”
Тыва Республиканың күрүнениң бюджет-
тиг кадык камгалаал албан чериниң Иш-
кин суурнуң ниити практика эмчизиниң
чоллаачысы Шолбан-оол Чаш-оолович
ОНДАРНЫ,

“Чеди-Хөлдүң төп кожуун эмнелгези”
Тыва Республиканың күрүнениң бюд-
жеттиг кадык камгалаал албан чериниң
клиниктиг диагностика лаборатория-
зының фельдшер лаборантызы Аяна
Викторовна ОЮННУ,

“Республиканың онкология диспансе-
ри” Тыва Республиканың күрүнениң бюд-
жеттиг кадык камгалаал албан чериниң
реанимация болгаш күженишкынниң
эмнээр салбырының палатаның эмчи
сестразы Светлана Чашооловна ХУУ-
РАКПАННЫ,

“Республиканың консультация-ди-
агностика төвү” Тыва Республиканың
күрүнениң бюджеттиг кадык камгалаал
албан чериниң 2 дугаар терапевт участок
салбырының участок терапевт эмчизи
Марина Шалдаевна ТЮЛЮШТУ шаңнаар.

Дээди өөредилге системазынга хей

чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш

Тыва Республиканың Баштыңының

Хүндүлел бижии-биле

“Тываның күрүне университети”

федералдыг күрүнениң бюджеттиг

өөредилге албан чериниң ниити төөгү,

археология болгаш документилен башка-

рар кафедраның профессору Валентина

Николаевна ТУГУЖЕКОВАНЫ шаңнаар.

Хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы

дээш Тыва Республиканың Баштыңы-
ның Хүндүлел бижии-биле

“Стрела” КХН-ниң чингине директо-
ру Андрей Игоревич ДЕРЕВЯГИНИ

шаңнаар.

Арга-арыг байлаан камгалаарынга

болгаш көвүдөдиринге кириген үлүг-хуузу

база хей чылдарда ажилынга бердинге-
ни дээш Тыва Республиканың Баштыңы-
ның Хүндүлел бижии-биле

“Арга-арыгны өрттөн камгалаар Тыва

Республиканың күрүнениң автономнуг албан

чериниң Тожуда ужулдулга салбырының

даргазы Николай Иванович СЛЕПОКУ-
РОВТУ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы
В. ХОВАЛЫГ.

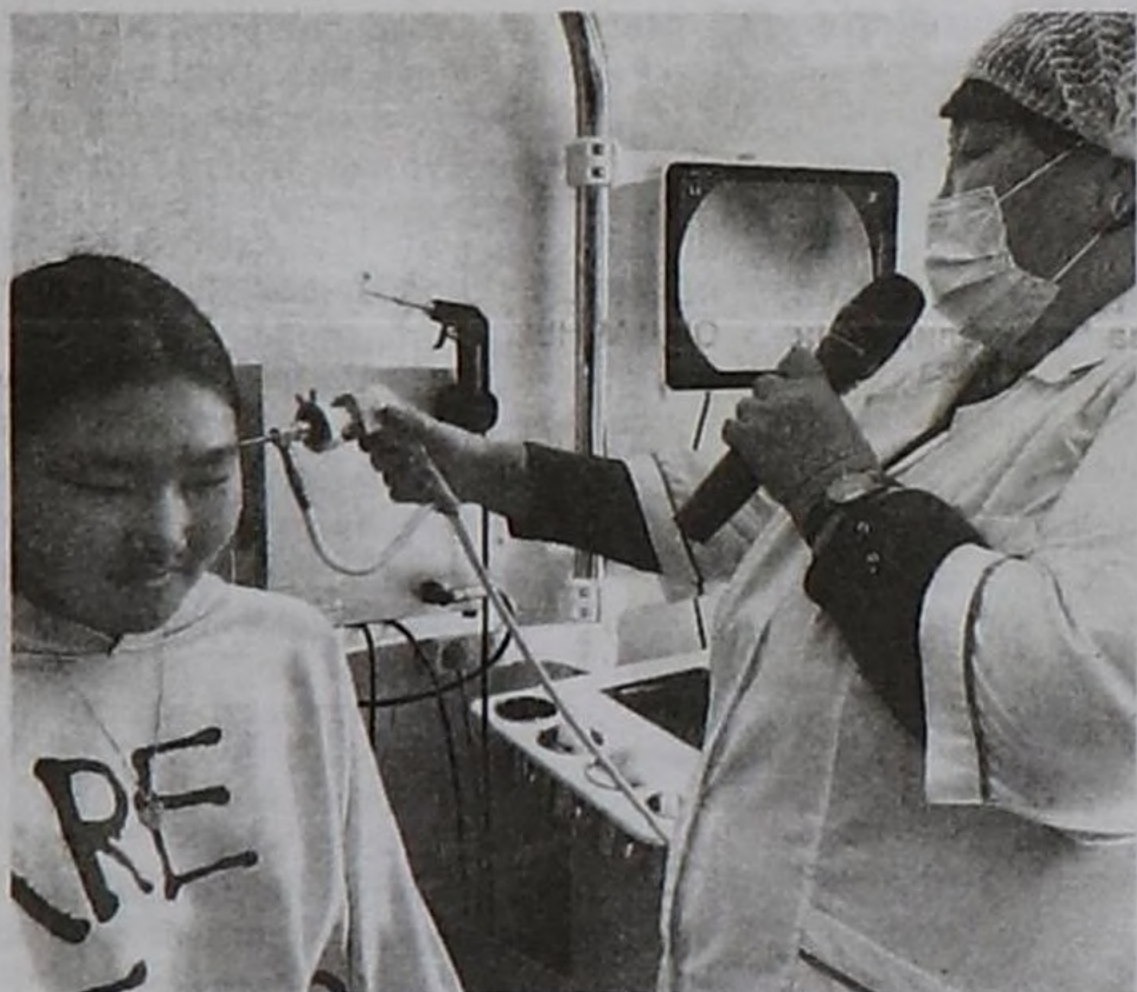
Кызыл хоорай
2024 чылдың январь 31
№ 26

Медицина төвүн чүмнээн

2023 чылда “Кадык камгалалы” национал төлевилелдин боттанылганын түңнелинде Чөөн-Хемчиктин кожууннар аразының медицина төвүгө 39 чаа медицина дериг-херексели келген.

Хирургия салбырынга резекция болгаш коагуляция кылыр электри-биле дүрген ажилдаар аппаратты ажилдаткан. Ооң ажылгалы кезиштинин үезин болгаш дамырларның ханзыраарын эвээжедир.

Ол-ла салбырга чыдар аарыг улусту кажан тускай деритинген кабинетче чедирери болдунмас таварылгада “Парус” деп шимчеп чоруур рентген аппаратадын ажылгалче кириген. Кезиштин кылырда, билинместедип алыр чаа аппараттар кезиштин блогунун дериг-херекселинге кончуг ажыктыг немелде херексел болур. Ол ышкаш пациентилернин өкпезинче үр үе дургузунда агаар кириринге хереглээр амгы үениң сенсорлуг экраныг болгаш генераторлуг херексел база келген.

“Кадык камгалалы” национал төлевилелдин ачызында эмнелгени анализтерин харыларын дүргедир херекселдер-биле база чүмнээн. Функционалдыг диагностика кабинетинде “Компакт-нейро”, чүректин шын соп турарын хынаар холтер аппарата база келген. Уругларның соматика салбырынга дүрген эмчи дузазының ышкаш чаштарга реанимация наборун база берген.

Электри-биле ажилдаар бактериялар эрттирбейн сордурар херексел эмнелге ажилдакчыларынга балыглар азы ооң иштинден хан, шараланчак, дестиг, ириниг болгаш оон-даа өске бүдүмелдерни шынарлы-биле аштап-арыглаарынга кончуг дузалыг. Ол ышкаш ханда глюкозаның хемчээлин хынаар херексел, кислородтук ингалятор, эмнерин хемчээлин хынаар шприц хевирлиг насос база келген. Дефибриллятор деп медицина херекселдери арыг-

лаар тускай херексел база эмнелгениң ажылынга кончуг дузалыг болган.

Чөөн-Хемчик кожууннун Баян-Тала суурда кадык камгалалының бирги звенозун чаартыр программа-биле чаа фельдшер-акушер пунктузу база ажиттыглан. Ук оран-саваны хырбалаан дөрт кырлыг ыяштар-биле туткаш, эргежок чугула медицина дериг-херексели, иштинге турар

херексел, дүрген ажилдаар интернет, компьютерлер-биле дерээн.

2023 чылда Чөөн-Хемчиктин кожууннар аразының медицина төвү “Кадык камгалалы” национал төлевилелдин “Кадык камгалалының бирги звенозунуң чаартылганы” деп федералдыг программаның боттанылганы-биле 3 автомобильди база алган.

| АЙЫЛ ЧОК ЧОКУК |

Эптит-чөптүг дугуржуп алыры чугула

Удавас шкопачыларның чаксы дыштанылгалары эгелээр. Ынчангаш ТР-ниң Өөредилге яамызы назы четпээн уругларга «комендант шагын» сагырын сагындырып турар. Ол дээр-ле 18 хар четпээн ажы-төл кезээкиниң 22.00 шактан эртенгениң 06.00 шакка чедир кудумчуга болгаш хей-ниити черинге турары хоойлу эзугаар хоруглуг деп санаттынар.

Неделя санында Ишти херектер яамызының ажилдакчылары назы четпээн уруглар-биле озал-ондак болдурбазы-биле хей-ниити черлеринче үнүүшкүннерни чорудуп турар. Дүнеки үеде ада-иезиниң үделгези чок назы четпээн уругларны хей-ниити черлеринден тудуп эккеп турар

таварылгалар бар. Оларның ада-иелери хоойлуну хажытканы дээш административтиг харысалгага онаажыр апар.

Ада-иелерниң хей кези ону деткип, а харын-даа боттарыны-биле “өг-бүлениң комендант шагын” сагып турары өөрүнчү. Ынчалза-даа элээди кижиге комендант шагының уjur-утказын тайылбырлаары амыр эвес айтырларның бирээзи дээрзин психологтар демдегеп, ада-иелерге чамдык сүмелерни берип турар. Кызыгаарлаашкыннарны хүлээп алыры, ада-иелерниң ажы-төлүгө хамаарылгазын-дан база хамааржыр.

Бир дугаарында, элээди уруг-биле шынчы болуру чугула. Эгезинде уругнуң 22.00 шак четпээнде бажыңчы чанары чүгө чугула чүвөл, ада-иениң сагыш човаашкынының кол чылдагааны чүл деп айтырыгга харылаар апар.

Ада-иелерниң хей кези уруу азы оглу-биле чугаалажып тургаш, 22.00 шактан ыңай 18 хар четпээн кижиге кудумчуга чоруур болза, ооң ада-иези административтиг харысалгага онаажыр, а ооң бодун полицияже алгаш баар азы чуртап турар черинде кем-херек үүлгедиишкыннери хей болуп турар дээрзин чугаалаар.

Ол дээр-ле чөптүг чылдагааннар болбайн канчаар, ынчалза-даа ада-иени уруу азы оглу чигинчиг улус-биле катчып алгаш, кезээлерде агаарлап, өөредилгезин каап, баштайгы чаш таныжылгаларның күзенчиг эвес салдарга чедери дээш оон-даа өске чылдагааннар дүвүредип турар. Ынчангаш элээди кижиге ылаңгыя бодунга таваржып болур айыыл дугайында таарыштыр чугаалап бээр кончуг чугула. Баштай айыттыг чөптүг чыл-

дагааннар элээди уругларга ындыг-ла дээштиг болбас дээрзин психологтар чугаалап турар. Ынчаар чугаалаар болза, бирээде, кажан-на-бир уруг хоойлу-дүрүмге удурланып, демей-ле орай кезээ үне маңнап чоруй баар айылы бар. Ийде, уруг ада-иезиниң сагыш човаашкыны сеткилинден эвес дээрзин билип кааш, ада-иези-биле харылзаазын чидиритер.

Ийи дугаарында, ада-ие кижиге уруунга азы оглунга анаа-ла хоойлунуң кызыгаарлаашкыннарын эвес, а бодунуң ол дээш дүвүрөп, сагышсырап турарын чугаалаар херек. Комендант шагының дүрүмүн чүгө дыңнаар хөңнү чогуң, чүгө орайга чедир агаарлаксап турарын, ооң сагыш-сеткилин дыңнаарына

ада-ие белен болур уjurлуг. Ада-ие бодунуң ол хире назынында кандыг турганын сактып, ажы-төлүнүң сагыш-сеткилин үлежир болза, кончуг эки. Ада-ие биле ажы-төл аразында бот-боттарын билчип, ажит-чажыт чок чугаалажып тургаш, харылзаа тудуп алгаш, чүгө ынчан эптии-биле дугуржулга кылып болур.

Үште, ажы-төл-биле дугуржулга чедип алырынга хей күштү үндүрер болза эки. Чижээ, улуг класс өөреникчизи орайга чедир эштери-биле бир-ле кезээге дыштаныр апарган болза, школадан дашкаар үеде кудумчуга артап-пазы-биле, байырлал болган черден баргаш, ап алырын дугуржуп алыр. Орай кезээ айыылдыг дээрзин сагындырбышаан, элээди оол азы уруг кажан, кым-биле орайга чедир агаарлап турарын ада-иезинге доктаамал дыңнадып турарын ажы-төл-биле чугаалажып алыр.

/ Арынны Чыжыргана СААЯ белеткээн.

Кадыкшыл — эң-не кол

/ 2023 ч. Айгуль, Салгал, Откун, Елена Достайлар база Раиса, Евгений Тутачиковтар.

Совет үеден бээр Тываны бодунуң үезинде делегей чергелиг алдаржыдып чораан россияжи спортчу, ча адыгжызы, алдарлыг спорт мастери, Россия болгаш Европа чемпиону, делегей чемпионаның команда аайы-биле бирги чери, Европаның бирги чери дээш маргылдааларның мөңгүн болгаш хүлер медальдарының эдилекчизи, 1996 чылда Атлантага болган XXVI чайгы Олимпий оюннарының киржикчизи, 2004 чылда Афиныга болган XXVIII Олимпий оюннарынга Россияның чыынды командазының кежигүнү, ТР-де регионалдыг хей-ниити организациязының ча адарынга федерацияның даргазы, Бүгү-россия чергелиг шийткчекчи, Кызылдың Төлээлекчилер хуралының депутады, Тываның база бир көскү херэзженнериниң бирээзи Елена Достай март 8-те юбилейин демдеглээн.

— Экии, Елена Евгеньевна! Часты чараш юбилейиңер-биле уткуп турарыңар онза-дыр. Номчукчулар мурнундан байыр чедирип тур бис! Бо удаада сеткил-сагыжыңарга кандыг болду?

— Экии, хүндүлүг номчукчу! Четтирдим! Чылдың-на Бүгү-делегейниң херэзженнер хүнү-биле чергелештир төрүттүнген хүн демдеглээри ындыг-ла эптиг эвес. Өске улус аваларыңа, кырган-аваларыңа байыр чедирип турда, төрүттүнген хүнүм кажанда мурнадып көрбээн мен. Бир дугаарында, ол хүнде бодумнуң байыр чедириксээр улузумга баштай-ла байырым сөңнеп чедер чаңчылдыг мен. Өске талазында, төрүттүнген хүнүмде кезээде дыштаныр хүн болуру дыка эптиг.

Бо удаада юбилейни бажыңымга, чоок улузум аразыңа оожум эрттирдим. Чүнүң-биле юбилейни уткудун дээр болза, бо үнүп келген чылда кончуг улуг белек болган чүүл — уйнуктуг болганыыс. Оон улуг белек кайда боор! Ол ышкаш март 16, 17 хүннеринде Елена

Достайның, мээң, шаңналым дээш республика чергелиг элээди оолдар, уруглар аразыңа ча адарыңа ЦСКА-ның кубогунуң ажык маргылдаазын эрттирерин планнаан бис.

— Бо онза харны харлап турар херэзжен кижиге чүү чүве чугулал?

— Ажыл-агый, карьера шагда-ла бүткен, арга-дуржулга каннаттыңан үеде амыдырал база бир эки чадага кээрин үнелеп көөр чордум. Кажан уруг-дарыг уязындан ужуп үне бергенде, оларның уруглары — уйнуктар төрүттүнүп турда, оларже сагыш салышкын эгелээр. Оларның база боттарывыстың кадыывыс чугула апаар.

— Силер ава, кырган-ава, өөңер эззиниң ынак эжи, тренер, депутат база-дыр силер. Четтигил тур силер бе?

— Ажыл хүнү эртенгиниң 8.00 шактан эгелээш, кежээкиниң 20.00 шакта доостур. Дүштеки чем үезинде албан бажыңга кээр мен. Өөм эззинге чем кылып, ооң-биле кады дүштээр чаңчылывыс хевээр.

Бирээде, депутат ажылга

хамаарыштыр алырга, нарын чүвези — кезээде үе чедиш-пес болур. Бодум уруглар-биле ажылдап турар болганымда, оларның-биле ажылдаар графигим үстүп, хурал-суглаа, сессия дээш чардыгар ужурга таваржыр. Ол харааданчыг. Хей-ниити ажылы база чугула болбайн канчаар. Хоорайның нарын айтырыглары хей болгай. Ол-ла хөмүр ыжы, ол-ла пассажир аргыжылгазы, ол-ла черлик ыттар дээш өске-даа.

— Черлик ыттарны узуткаар дугайында айтырыгны шийтпирлеп турда, силер кайы талазын деткидиңер?

— Бо дыка нарын айтырыг. Кажан черлик ыттар хөлүн эрттир көвүдөп, бичии чаш ажы-төлдү, улуг назылыглары ызырып, оларның кадыыңа айыылды чедирип турда, шийтпир хүлээри чугула апарганы шын болбайн аан. Ытка ызырткан бичии уруглар дыка улуг психологтуг кем-дээшкини ап турар. Ол дээр-ге бүгү назыында сагыш-сеткилинге артар кемдээшкин ышкажыл.

/ Елена Достай. 1994 ч. Кызыл.

Ийиде, тренер башкы кылдыр ажылдааш, келир үениң спортчуларың белеткеп турар болганда, оларның спортка хандыкшылын улам күштелдирип, бедик чедиш-киннерже хей-аьдын көдүрери чугула. Кандыг-даа тренер Олимпий чемпионун белеткеп үндүрер дээш кызар болгай. Ындыг сорулга менде база бар. Амдыызында ол дугайында чугаалаары арай-ла эрте. Делегей чергелиг тиилелге чедип, Олимпий оюннарынга киржири оюнчук эвес. Ону чедип алырыңа дыка хей чылдар, эвээш дизе-ле, 13–15 чыл дургузунда хей дерни төп, шудургу белеткенир болза эки.

Бодумнуң ажылдап турарым ЦСКА-ның спортчу клубунда 10-дан 20 харга чедир 27 ча адыгжыларың белеткеп турар мен. 2022, 2023 чылдарда бир-бир спорт мастериниң кандидаттарың белеткээн бис. Бо чылын база бир кижиле белеткенир турар. Ооң соонда беш дугаар спорт мастериниң кандидады болуруңа беле-нин көргүзүп турар спортчувус база бар. Бистиң клубтуң ча адыгжыларының аразында Россия чергелиг аңгы-аңгы маргылдааларга шаңналдыг черлерни алган спортчулары-выс бар.

Үште, ава кылдыр бодумну аас-кежиктиг мен деп санап чоруур мен. Бодум Россияның алдарлыг тренерлери ачам болгаш авамның кижизидилгези-биле спортчу чедиш-киннерни чедип, бодумнуң оглумну база бо талазы-биле өөредип, ча адар спортка сонугралын оттурупканым артык эвес деп бодаар-дыр мен. Ол Москваның күрүнениң күш-культура университетин удавас доозар. “Олимп” олимпийжи курлавырлар школазында тренер кижиле. Ол база спорт мастериниң кандидадын күүседипкен.

Дөрте, уругларымның ачазының кады чурттаан эжи болганым — аас-кежиим. Эң-не кол чүүл — өөм эззиниң кадыкшылы.

Төнчүзүнде, час чаа-ла эгелеп чорда, стол кырында херэзженнерниң белекке алган чечектери ам-даа турар болгай. Бо-ла бедик хей-аьт-көдүрлүүшкүнүг үеде, кажан чуртувуска бистиң детким-чевис херек үеде, шупту соңгулдаларже баар болза эки деп чугаалаксаар-дыр мен.

Саарзык хүнде төрүттүнген

Бо чылдың февраль айы 29 хонуктуг болганы-биле, саарзык чыл кылдыр санадыр.

Солун чүүл, республиканың аңгы-аңгы божудулга бажыңнарыңа өске хүннерде чаш уруглар бир хүнде 10–15 чедир төрүттүнүп турган болза, дөрт чыл болгаш февраль айда кээр 29-туң хүнүнде республика девискээринге чүгле 4 кижиле төрүттүнген — ийи оол, ийи кыс.

Ниитизи-биле Тыва Республиканың ХБАБ органна-

рыңа 2024 чылдың февральда 448 чаш төрүттүнген деп бүрүткеттинген. Оларның аразында оолдар — 228, уруглар — 219.

Бо төрүттүнген чаштар аразында оолдарны хей кезиинде Алдар, Начын болгаш Дамир деп адап турар болза, кыстарны — Амелия, Амина деп аттар-биле адаары непертеңгей болуп турар. Ховар аттар: оолдарга — Тайлун, Кашпал, уругларга — Адыя-Ма, Наланда, Дия, Наоми деп аттарны ада-иелери тыпсып турар.

Бо чылдың февральда

төрүттүнген оолдарның эң-не шыыраа — 4084 гр болган. Ол Чеди-Хөл кожуунга төрүттүнген болза, кыстар аразында 3980 гр уруг Кызыл хоорайга төрүттүнген.

Февральда Сүт-Хөл кожуунга хей ажы-төлдүг бир өг-бүлөгө сес дугаар уруг төрүттүнген болза, Чеди-Хөл кожуунга хары угда ийи өг-бүлөгө чеди дугаар уруглары төрүттүнген.

Саарзык чылдың тудуу хүннүг айы Тывага ындыг-ла багай эвес, харын-даа өске айлардан дүжүткүр болган деп чугаалап болур. Ол айда

божаан аваларның эң улуг назылыы 44 харлыг.

Чогум-на саарзык чылдың тудуу хүнү — февраль 29-та төрүттүнген улусту амыдыралдан эскерер болза, ындыг-ла хей эвес. Ынчалза-даа олар өскелерден ылгалдыг, тускай салым-чаяанныг болур деп интернетте хей чижектерни кирип, бижип турары солун.

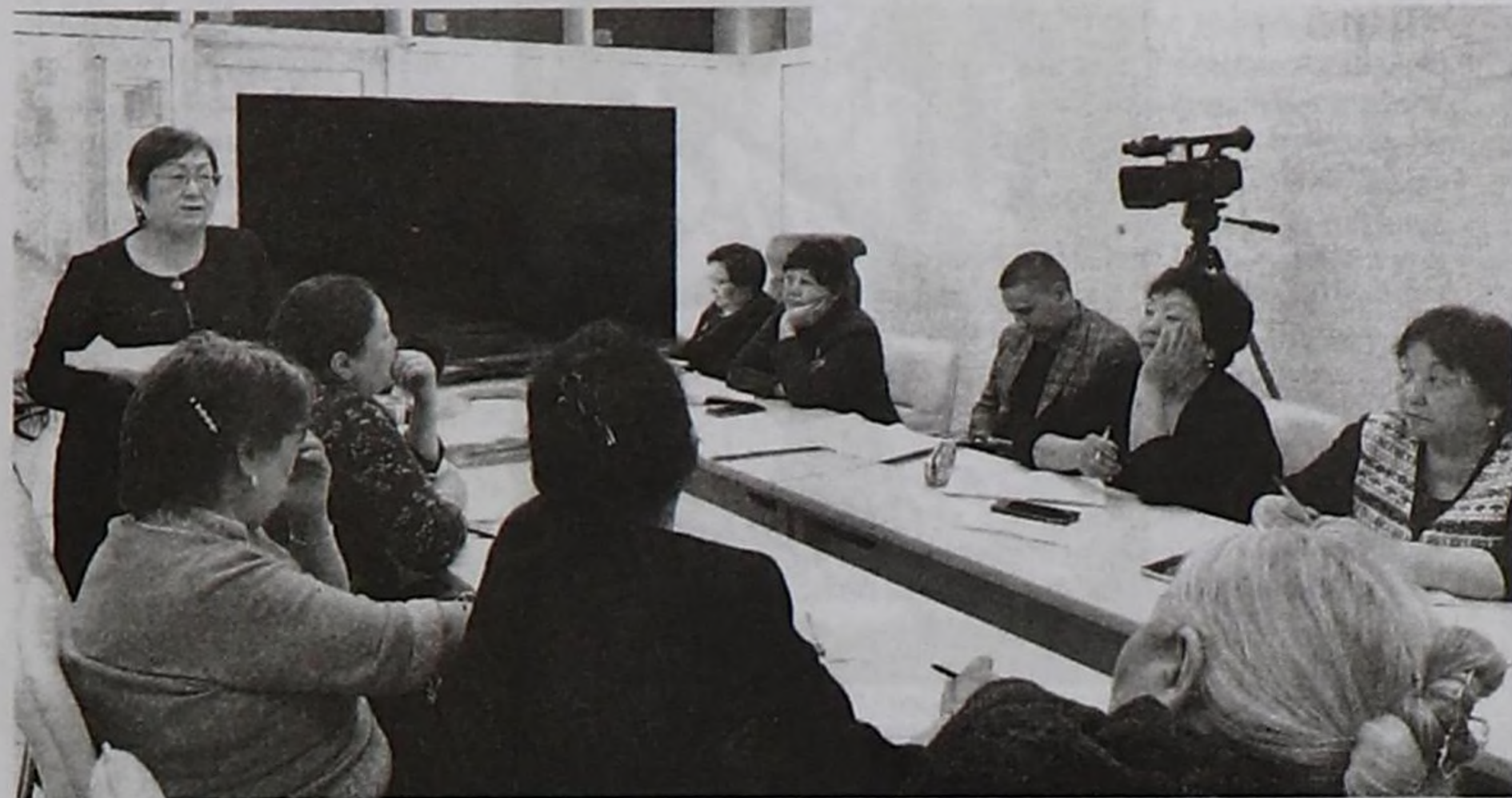
Чижээ, Римниң императору Юлий Цезарь, Италияның сураглыг композитору Джоаккино Антонио Россини, совет чогаалчы Федор Абрамов, француз актриса Мишель Морган, билдингир совет

актриса Ирина Купченко, хаакка дөрт дакпыр Олимпий чемпиону Раиса Сметанина, сураглыг актёрлар Максим Записочный, Гарик Харламов, Владимир Комаров, актриса Алина Покровская.

Оон аңгыда, февраль 29-та төрүттүнери — ховар болуушкун, 1500-түң аразындан 1 таварылга болур деп интернетте бижип турар. База бир солун таварылга, Норвегиядан бир өг-бүлө Гиннесстиң рекордтар номунче кирген. Оларның үш ажы-төлу аңгы-аңгы чылдарда февраль 29-та төрүттүнген болуп турар.

/ Арынны Карина МОНГУШ белеткээн.

Чогаал сайгарылгазының чеченнери

Бүгү-делегейинң чогаалчылар хүнүн хөй күрүнелерде демдегеп турар. Ук байырлалды 1986 чылдан бээр тускай байырлал кылдыр эрттирген. Чогаалчының сөзү – хүн бүрүнүн, узун чуртталганың, чурттуң болгаш делегейинң болуушкуннарының чаңгызы, чогаалчының сөзү – кайы-даа үелерде чугаалап турар кижиниң чидиг чепсээ. Чогаалчылар – бодунуң чурттап чоруур үезиниң янзы-бүрү айтырыгларын көдүрүп, кижиге дугайында, кижиниң ниитилелде байдалының дугайында, кижиге болгаш долгандыр хүрээлел, оондаа көвей нарын айтырыгларны хайгаарап, оларны бодунуң көрүжү, туружубиле чырыдып бижижин оралдажып чоруур депшик бодалдыг кижилер.

Тыва Республиканың чогаалчылар эвилелиниң кежигүннери Бүгү-делегейинң чогаалчылар хүнүн Тываның

улустуң чогаалчызы А.А. Даржайның юбилейинге тураскаадып эрттирген. Национал школа хөгжүдөр институттуң удуртулгазы-биле дугуржулга ёзугаар республиканың тыва дыл, чогаал башкыларына ханы шинчилелдерлиг илеткелдерни кылып берген. Үш хонук дургузунда уламчылаан курстар "А.А. Даржайның «Оңгар» деп тоожуун сайгарарының чамдык чидиг айтырыглары» деп ниити темалыг эрткен.

Тываның гуманитарлыг болгаш социал-экономика тускай шинчилелдер институтунуң чогаал шинчилээр секторунуң эргелекчизи, филология эртемниң кандидады У.А. Донгактың «А.А. Даржайның «Оңгар» деп прозазында чогаал маадырларын өскертип сайгарары» деп илеткелден башкылар хөй-ле теориялыг, деңнелгелиг сайгарылгалыг, ажыктыг медээни дыңнааннар. ТР-ниң улустуң чогаалчылары: Н.Ш. Куулар болгаш М.А. Күжүгет олар «А.А. Даржайның «Оңгар»

деп тоожуунда Боражыктың сагыш-сеткилиниң ыстап аараан эрэзи» база «А.А. Даржайның «Оңгар» деп тоожуунда кижиниң психологиязын чурааны» деп темаларны башкыларга таныштырганнар. Тыва КУ-нуң тыва филология болгаш ниити дыл эртемнер кафедрасының эргелекчизи, филология эртемниң кандидады А.М. Соянның «А. Даржайның «Оңгар» деп тоожуунда маадырларның омур-хевир. Кижилер аразында хамаарылгаларны чогаалда чуруп көргүскени», Национал школа хөгжүдөр институттуң парлалга килдизиниң компьютерлиг графика талазы-биле кол специализи К.К. Конзайның «Чогаалдар-биле ажилдап тура, аудио, видео болгаш өске-даа аргаларны ажыглаары», «А.Даржайның «Оңгар» деп тоожуун сценажыдары», Ак-Довурак хоорайның ийи дугаар школазының тыва дыл болгаш чогаал башкызы С.Н. Монгуштуң «А.А. Даржайның «Оңгар» деп тоожуунда чечен девискээр, үе болгаш

болуушкуннар», «Чогаал эртемни башкылаарының методиказы: ханылап өөредир арга» деп илеткелдери дыңнакчы башкыларга аажок солун болган.

Национал школа хөгжүдөр институттуң тыва филология лабораториязының эргелекчизи В.В. Монгуш «Кижини долгандыр өртемчей болгаш персонажтың омур-хевир» деп темазын А.А. Даржайның «Он рубль» деп чогаалы-биле холбаштырып, деңнелгелиг сайгарылганы кылган. А.А. Даржай аттыг институттуң этнология болгаш лингвокультуралогия лабораториязының эргелекчизи, филология эртемниң кандидады улуг Ш.Ю. Күжүгет «Чечен чогаалда пейзаж (бойдус) чурумалы. «Оңгар» деп тоожуунда бойдус чурумалы» деп темага сонугаткан.

Илеткелчи чогаалчыларның, эртемденнерниң, башкыларның дыңнадыгларын бирден бирээ чокка видеога тырттырган, ук илеткелдер төөгүге артып каар, өөреникчилерге, студентилерге, чогаалчыларга, Тываның төөгүзүн шинчилээрлерге ажыктыг болур дээрзи чугаажок.

Бүгү-делегейинң чогаалчылар хүнүн уткуштур Тыва Республиканың булуң-бүрүзүнден келген башкылар боттарының тус-тус белеткээни илеткелдерин, кичээл планнарын, сактыышкыннарын база үлешкеннер: ТР-ниң Аграрлыг лицей-интернадының башкызы Ч.Ч. Шилова «Проза чогаалында тоожукчу, автор, чугаалап турар кижиге, маадырлар (персонажтар)», Өвүр кожунуң Солчур школазының башкызы Р.А. Ооржак «О.К. Саган-оолдун болгаш А.А. Даржайның Боражык деп маадыр-

лары – атташ-маадырлар», Ак-Довурак хоорайның даг техникумунуң башкызы С.Б. Олчат-оол «Оңгар» деп тоожуда күстүң омур-хевир», Ак-Довурак хоорайның Өлчей аттыг лицейиниң башкызы С.О. Ооржак «Бистиң бичии чурттувуста «Улуг террор»» деп кичээл планы, Тес-Хем кожунуң Берт-Даг ортумаа школазының башкызы А.Д. Доржу «Чурттуң, чонунуң салым-чолу дээш аарышкы» деп чогаады, Каа-Хем кожунуң Бүрэн-Хем школазының хоочун башкызы Г.Н. Буянды «Чогаалчы болгаш оон чурттап чораан үези» деп солун сактыышкыннарлыг дыңнады, Кызыл кожунуң Шамбалыг суурунуң башкызы Ф.Д. Монгуш «Оңгар» деп тоожуну «Кичээл-дискуссия» хевиринге эрттирери», Каа-Хем кожунуң Бүрэн-Аксы школазының башкызы Ч.Э. Балчый «Курстан дыңнаан илеткелдеримниң онзагайы. Орус болгаш тыва чогаалдарда репрессия темазы», ТР-ниң Аграрлыг лицей-интернадының башкызы С.Б. Ондарның «А.А. Даржайның «Оңгар» деп тоожуунга кичээл-планы».

ТР-ниң ЧЭ-ниң кежигүннери болгаш тыва дыл башкыларының демнежи кылганы, үш хүннүң дургузунда эрткен билиг бедидер курс кончуг солун, ажыктыг эрткенин башкылар түңнөп, аңаа киржип, дыңнап алганына өөрүп турганнар. Олар Национал школа хөгжүдөр институттуң компьютерлиг графика талазы-биле аныяк специализи К.К. Конзайның «А.А. Даржайның «Оңгар» деп тоожуун шиижидериниң аргалары болгаш сүмелери» деп илеткелден онза демдеглээннер.

Чогаалчы кижиге чон-биле сырый ажилдап чурттаар дээрзин бо хемчег бадыткап каан.

/ Лидия ООРЖАК,
башкы.

Арга- дуржулгазын солушканнар

Ийи дагның бажы чоок-даа бол,
дээшпес,
Ийи кижиниң аразы
ырак-даа бол, дужа бээр.

Мөңгүн-Тайга биле Бай-Тайганың аразы ырак-даа звес, харажып алган турар. Сыын-Баштыг биле Саадак арттары оларның аразында турар. Ынчангаш дорт орук чогуңдан Чадаана таварты аргыжып турарывыс билдингир.

Февральдың кончуг соок хүннериниң бирээзи, Бай-Тайга кожуунуң ном саңнарының кызымак ажилдакчылары дуржулга солчуру-биле. Мөңгүн-Тайганың О.Ч. Чанчы-Хөө аттыг уругларның чаарттыг ном саңы болгаш С.Ч. Самбуу аттыг ном саңнарынга кээп арга-дуржулгазын солушканнар. Ном саңнарының хоочуну кижил болганында сонургап кээп көөр эргелиг болдум. Бай-Тайга кожуунуң Кызыл-Дагда база чаа хевирниң ном саңы барын чүгле телевизордан көргөндөн башка барып четпээннер хөй болду.

Бо солун ужуражылганы дыңнап орташ. бо адырда ажилдап турар аныяк-даа, элээн хоочун-даа ажилдакчыларның ажилыга кызымаан, шудургузун кижил кайгап ханмас. Ужуражылга үезинде кымны ол угланышкын-биле канчаар ажилдап турарын бот-боттарының мурнун былаажып айтыржып-ла турдулар. О.Ч. Чанчы-Хөө аттыг уругларның ном саңы чаа дериг-херекселдер-биле канчаар хандырттыганын удуртукчузу Аяна Седейевна Иргит таныштырып, чугаалап, чагыдылга болгаш чаа номнар-биле хандырып турары эки деп килдистиң бухгалтер, экономистерге четтиргенин илередип турду. Кызыл-Дагның көдээ ном саңын база ынчаар чаартып тургускан. Ол чаартылгалар талазы-биле боттарының тургузуун болгаш ажил-ижин тускай самбырага көргүзүп, тайылбырлажып шаг болдулар. Ында чүнү чок дээрли: уруглар ойнаар тускай өрээл, чуруттунар элзенин столдар, уругларга дирлип кээр чуруктарлыг номнар, бойдусче үнгеш, ажыглаар колонка дээш бо кижиниң билбес чүвези хөй болду.

Бай-Тайга кожуунуң бо кожуунга көөрдө, көдээ ном саңнары хөй болганындан, төп ном саңында ажилдакчыларының саны хөй улус болду. Колдуунда чаа ажиттынып турар национал телевиделдер-биле канчаар ажилдап турарын сайгаржып чугаалажып, дыка-ла үр ажилдадылар.

Орук-суур ырак болганындан кожуунуусче телевидение, корреспондент дээн чижектиглер ховар келгилээр болганда, бо ийи кожуун аразынга библиотекарлар аразынга ужуражылга дыка-ла дээштиг деп түннелге кээп, моон-даа соңгаар культура албан черлеринге мындыг чижектиг ажилдарны непередири күзенич.

/ Надежда ОНДАР,
библиотека адырының хоочуну.
Мөңгүн-Тайга кожуун.

Сарасвати – буянның бөлүк

2023 чылды Тыва Республикага Чоннуң чаңгыс деминиң чылы кылдыр чарлаан турган. 2024 чылдың январь 23-те В. Көк-оол аттыг Национал хөгжүм-шии театрыга ону түннээн улуг хемчег болган. Аңаа ачы-буян кылып чоруур аныяктар, фондулар удуртукчулары, чурттуң сайзыралыга үлүг-хуузуун кириген депутат-даа кижилерни Чазак шаңнап-мактаан. Уран чүүл мастерлериниң оюн-тоглаа, концерти-даа солун болган. Ачы-буянның янзы-бүрү угланышкынның акциялары черле шагдан бээр болуп келгенин билдир бис. Сөөлгү 2–3 чылдарда Украинада тускай шериг операциязы-биле чергелештир ачы-дуза чедирилгези улам-на хемчээли улгадып, үзүк чок чоруп тур. Бурунгаар көрүштүг, байлак сеткилдиг чонувус, күрүневис берге байдалда кижилерге чылыг холун сунуп келир чаагай чаңчылдыг.

Маңаа демдеглед, дыңнадыксап олурар медээм мындыг. 4–5 чыл бурунгаар кежигүннерниң сонургалдарының аайы-биле ажиттыганы аныяк болгаш ортумак назынныг кыстарның "Сарасвати" деп клуву бар. Олар эгезинде ногаадан чөмнөр кылып,

торттар быжырып, хеп даарап өөренип эгелээш, 3 дугаар чылында быжыгып, янзы-бүрү программаларлыг, хөй-ниити эгелээшкинниг коммерциялыг эвес бөлүк апарган. Клубтуң ээзи Саглай Малбык-оол, оралакчызы Тайгана Успун кежигүннерниң бодап-саналы-биле, семинарлар, мастер-класстарны планнап, өөреникчи назылыг уругларны авалары-биле кады бажың ажылының янзы-бүрү хевирлеринге өөредип, эптиг байдалдарны тургузуп турарлар.

Оларның бир кол сорулгазы – ачы-буян чедирилгезин организаптап, дуза хереглээн өг-бүлелерге, ажы-төлүн чааскаан азырап чоруур иелерге дузалажып, сеткилин өөртүрү.

Эң баштайгы чылының Шагаа хүнүнде Хайыраканның улуг назынныглар интернадының чурттакчыларын чөмгерип, өөрткен. Дараазында чылын янзы-бүрү адырларда ажилдап чоруур клубтуң кежигүннери Тываның аңгы-

аңгы булуңнарында суму чагыргаларын, херээженнер эвилелдерин дамчыштыр хөй ажы-төлдүг өг-бүлелерге 1 тонна хөмүрнү, 5–10 кг чигирни, далганы, үстерни, макарон аймаан үлөп, оон-даа өске ачы-дузанын чедирип турган.

Чаңгыс демниң чылында сарасватилер дендир эрестиг шимченгеннер. 205 кадын кыс дугуржуп, сүмөлешкеш, 143 муң акшаны чыып алган. Чаа чылда 200 чигирзиг белектерни, спортчу херекселдерни белеткеп савалааш, Чөөн-Хемчиктин Бажың-Алаак, Бии-Хемниң Аржаан, Ши-

вилиг, Таңдының Межегей, Өвүрнүң Дус-Даг, Саглы, Сүт-Хөлдүң Суг-Аксы, Алдан-Маадыр, Шагаан-Арыг, Баян-Кол, Тээли, Балгазын, Элегес, ыраккы Каа-Хем, Кунгуртуг, Мугур-Аксы, Кызыл-Хая, Тоолалыг, Ээрбек, Берт-Даг, Нарын, Мөрен, Сылдыс, Качык суурларже, Каа-Хемниң Суг-Бажы, Чаа-Хөл, Барыын-Хемчик кожууннарже чоруткан. Кундустуг суурнуң школазынче Соок-Ирей, Харжыгаш болгаш янзы-бүрү аңнар хептерин саткаш чоруткан. Эки өөредилгелиг спортчуларга, ада-иези чок арткан уругларга берген.

Декабрь айда Тывадан элээн хөй чүдүкчүлер Индияда Далай-Лама башкының өөредиинче чорааш келген. Оларны дамчыштыр 10.000 рубльди өргүл кылдыр Далай-Ламаның резиденциязынга база 10000 рубльди Го-ман хүрээзинде чурттап, өөренип турар тыва хуурак оолдарны чөмгерери-биле хүрээниң лама башкыларынга өргээн. Кызыл хоорайның Херээженнер эвилели-биле кады оон-даа өске буянның ажилдарны кылганы дээш бо бөлүктү бир удаа шаңнап-мактаан.

/ Чойгана КЫРГЫС,
"Сарасвати" клувунун
улуг кежигүнү.

Ырда кирген аңчы Хаяң дугайында төөгү

Хөөмей-сыгытка сонургалдыг кижил бүрүзүңе билдингир «Хартыга» бөлүүнүң кайгамчык бир ырызы бар. Ол болза «Чаа-Хөл» деп ыры. Мен бодаарымга, ук ыры тыва улустуң аас чогаалының база бир эң көскү, ховар эртинези. Чүге дээрге аян-хөөнү, утка-тургузуу, ук-төөгүзү-биле-даа өскелерге дөмөйлөшпес, онзагай ыры. Ылаңгыя ында ажыглаттыганы «хаяң» деп сөс ырыга анаа-ла аялга четпейн баарга ийикпе, азы бир-ле тускай аян-хөөн киирер «дыңылдай», «декей-оо», «дээң-дээң» дээн ышкаш, аян сөзү, эдеринчи звес, а хууда кижил ады болур-дур. Ынчангаш амгы тыва дылдың дүрүмү (орфография) ёзуугаар мынчаар бижири шын болгу дег:

Чаа-Хөлдүң, Хаяң,
ыяжы дег, Хаяң,
Чарт ыяш, Хаяң, көргөн
сен бе, Хаяң?...
Тываның улустуң хөө-

мейжизи, Россияның алдарлыг артизи, «Чыраа-Хоорун» эзертепкеш, делегейни эргээн «Тыва чоннуң чоргааралы» деп хүндүлүг аттың эдилекчизи болган «Хүн-Хүртү» бөлүүнүң үндэзилекчизи Кайгал-оол Ким-оолович Ховалыг «Ишкениң аалчызы» деп дамчыдылгага аңаа хамаарыштыр кезек солун чүүлдерни төөгүледи. Чүл дээр болза, ук ыры Тывага сууржулга, коллективизация үезинде тыттып неперээн. Ынчан аныяктар ырыларны

баян-биле үдеп, танчылап самнаар апарган болгаш тыва ырылар бурунгу шуут-ла чингине тыва аяндан ырап, «үрелип» калган, шынында, «чавылдак көгү-биле чытпас» дээн ышкаш, үе-шагның аайы-биле чаа аянче кирип эгелээни ол болур.

Хүндүлүг хөөмейживис Кайгал-оол Ховалыг тыва аас чогаалының чыыкчызы, хөөмейжи, игилчи Андрей Ыдамович Чүлдүм-оолдун айтып бергени, Улуг-Хемниң Эйлиг-Хем чурттуг, орлан-эрес, аңчы Хаяң дугайында боду уян хостуг үнү-биле бадыткал кылдыр бадыргылады-даа:

Оо, Хаяң, ээ Хаяң,
Орлан-эрес кайгал Хаяң.
Орлан-эрес кайгал
боорда,
Ол-ла чарык чурттуг-ла
Хаяң.

Ээ Хаяң, оо Хаяң,
Эйлиг-Хемден келген
Хаяң.
Эйлиг-Хемден келген
болгаш,
Эрес-кежээ аңчы Хаяң...

«Хоочун — коктуг, хола — хаактыг» дээр ийик, улуг хөөмейжи-биле бодум хуумда чөпшээрэжир мен. Ынчалза-даа канчап билдир, оон бир янзы-даа төөгүлөр база туруп болур. Элээн хандыр эртем ёзуугаар көөр болза, ылап шынынгы барым-дааларны чыып, оларны эки шүүп хынааш, ам төнчү түннелди кылып апар, амдызында бисте ындыг сорулга-даа чок.

Моон алгаш көөрге безин, биске ам-даа эки билдинмес, чанывыста чаштып чыдар алдын үүже-ле көвейдир ийин. Аас чогаалын ам бо кончуг сайзыраңгай үеде чедер болгаш артар кылдыр шинчилеп, өөренип каапкан, эки билдир бис дээр болзувусса, суг көрбейн ийин уштуп, даг көрбейн эдээн азынганывыс ол. Өгбелерниң алдын үүжезин келир салгалдарга кадаглап арттырары кайы-даа шагда черле артык эвес-ле болгай.

/ Буян ЕНДАН.

ИЗВЕЩЕНИЯ

Администрация Каа-Хемского района Республики Тыва информирует о предоставлении **Монгуш Акын Донгаковичу** в аренду земельного участка из категории земли населенных пунктов, находящихся по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Кундустуг, ул. Центральная, д. 91 с кадастровым номером 17:04:0302001:414, общей площадью 1500 кв.м., с видом разрешенного использования – для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение 30 календарных дней с даты опубликования настоящего объявления по адресу: Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Енисейская д. 143 с понедельника по четверг с 9:00 до 15:00 часов администрация Каа-Хемского района.

Администрация Каа-Хемского района Республики Тыва информирует о предоставлении **Монгуш Орланмаа Модагановне** в аренду земельного участка из категории земли населенных пунктов, находящихся по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Кундустуг, ул. Центральная, д. 91 с кадастровым номером 17:04:0302001:415, общей площадью 1500 кв.м., с видом разрешенного использования – для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение 30 календарных дней с даты опубликования настоящего объявления по адресу: Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Енисейская д. 143 с понедельника по четверг с 9:00 до 15:00 часов администрация Каа-Хемского района.

Администрация Каа-Хемского района Республики Тыва информирует о предоставлении **Монгуш Бады Аюшиевичу** в аренду земельного участка из категории земли населенных пунктов, находящихся по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Кундустуг, ул. Центральная, д. 89 с кадастровым номером 17:04:0302001:413, общей площадью 1500 кв.м., с видом разрешенного использования – для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение 30 календарных дней с даты опубликования настоящего объявления по адресу: Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Енисейская д. 143 с понедельника по четверг с 9:00 до 15:00 часов администрация Каа-Хемского района.

Администрация Каа-Хемского района Республики Тыва информирует о предоставлении **Монгуш Полине Сергеевне** в аренду земельного участка из категории земли населенных пунктов, находящихся по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Кундустуг, ул. Центральная, д. 89 с кадастровым номером 17:04:0302001:411, общей площадью 1500 кв.м., с видом разрешенного использования – для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение 30 календарных дней с даты опубликования настоящего объявления по адресу: Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Енисейская д. 143 с понедельника по четверг с 9:00 до 15:00 часов администрация Каа-Хемского района.

ИП БЕРСЕНЕВА М. Н. ИНН 170400012581 ОГРН 316171900059860

МИР АККУМУЛЯТОРОВ

НИЗКИЕ ЦЕНЫ

ОБСЛУЖИВАНИЕ АКБ

ДИАГНОСТИКА АКБ

ПРИЕМ Б/У ДОРОГО

Реклама

12+

г. Кызыл, ул. Депутатская, 2/3 (район Аян-Чорук)
тел.: 8-906-999-9907, 8-963-250-0096

АЛДЫН, МӨҢГҮН САДЫП АЛЫР МЕН.
ЮВЕЛИРЛИГ КЫЛЫГЛАРНЫ
ДҮРГЕНИ-БИЛЕ СЕПТЕП КЫЛЫП ТУРАР.
МӨҢГҮН ЮВЕЛИРЛИГ КЫЛЫГЛАРЖЕ
35% ЧИИГЕЛДЕЛИГ.

ЮВЕЛИРЛИГ САЛОН
“ЗОЛОТАЯ ЦЕПЬ”

АДРЕЗИ:
КОЧЕТОВ КУДУМЧУЗУ, 49
2 ДУГААР КАҢТ.
8-923-338-9188

РЕКЛАМА 12+

ИП Шлак Е.А. ОГРНИП 317171900013031

НАВЕДИТЕ КАМЕРУ:

https://vk.com/public219781219

ТМГ
Издательский дом

ТЫВАМЕДИАГРУПП

Реклама, подписка, сотрудничество:

8(39422)2-18-10, 3-33-22

8-923-267-07-49

Отдел продвижения и продаж, 3 этаж, кабинет 309

РЕКЛАМА

ООО «СЗ Энергострой»

СРОЧНО ТРЕБУЮТСЯ:

- Инженер ПТО.
- Бухгалтер.
- Прораб, мастер.
- Мастер бетонного завода и арматурного цеха.
- Разнорабочие.
- Водитель категории С, на КАМАЗ-самосвал для работы по городу.
- Столяр-жестянщик.
- Специалист отдела по снабжению.
- Автокрановщики.
- Водитель седельного тягача MERCEDES-BENZ ACTROS.
- Бригады: каменщиков, отделочников (оплата высокая).

Обращаться: г. Кызыл, ул. Колхозная, 2 «а»
Рабочий телефон: 4-85-29
Сотовый телефон: +7 923-267-92-08

WhatsApp +7 929-358-18-00

Утерянный аттестат об основном общем образовании (10 класс) серии А № 8409287, выданный от 14.06.2002 года МОУ СОШ с. Хандагайты Овюрского кожууна на имя Саая Салгала Васильевича, считать недействительным.

Масленица: төөгүнүн байырлалы

Масленица – Россияда калбаа-биле демдеглеп турар хөглүг байырлалдарның бирээзи, салгалдан салгал дамчып келген, камныг кадагалаттынып чоруур чаагай чанчыл. Ыр-шоор, оюн-тоглаа, танцы-сам үзүктөлбес, кышты үдээриниң, часты уткуурунун солун байырлалы.

Руська шаандан-на чылдың үелериниң солчулгасын демдеглээр турган. Кыш кижилерге берге үе: соок, аштанчыг, караңгы. Ынчангаш частың келири онза өөрүнчүг, ону албан байырлаар ужурулг. Бурунгулар чалыы Часка каржы Кышты тиилеп алыры амыр эвес деп чугаалажыр чораан. Ынчангаш Кышты ойладырынга Часка дузалажыр дээш Масленица кылып хөглээр. Кышты үдеп тура, хүннүн болгаш үнүш-дүжүттүн бурганы Яриланы алдаржыдар.

Руська христиан шажынны хүлээп алган соонда, байырлал чыла берген болгаш бир неделя кызырлы берген. Масленицаны Улуг пост бетинде демдеглээр апарган.

Масленица деп адаан ужурунда мындыг утка бары илереп турар: кижилер часты элдирип алырда, ону “үзээр”, ынчангаш-ла ук байырлалдың адын «Масленица» дээн. Өске бир уткасын алырга,

христиан шажынны хүлээп алган соонда. Улуг пост үезинде эът чивес, ынчалза-даа сүттен кылган чөмнөрни чип болур. Ынчангаш кижилер блиннер быжыргаш, ону үс-биле харам чокка чаап алып.

Бурунгулар хүннү бурган дег үнелеп хүндүлээр чорааннар. Ол чер кырында бүгү-ле дириг чүвеге амыдыралды сөңнөп турар. Кижилер частың чоокшулааны-биле хүн чайыннаарга, аажок амыраар. Ынчалдыр-ла хүн дег борбак сарыг далганнар быжыраар чанчыл тывылган. Ону чиггеш, кижы хүннүн чырыының болгаш чылыының кезиин алган деп санаар турганнар. Чоорту быжырган далганнарны блиннер солуй берген. Борбак, кызыл-хүрөң, изиг блиннер хүннү овурулап турар, ындыг болганда ол чаартылганың болгаш үнүш-дүжүттүн демдээ кылдыр санаттынып турган.

Ол ышкаш блиннер бурунгу Руська бурганнай берген төрөлдөргө сактыышкын чеми болуп турган. Оң ужурундан блиннер кышты үдеп, “орнукуштуканың” база демдээ.

Масленицада блиннерни хөйнү быжыраар болгаш хөйнү чиир. Оларны чүүл-бүрү чөмнөр-биле “согажалап” база алыр: балык, капуста, ары чигири база билдингир үс болгаш сметана. Блиннер быжыраары хүннү, кежик-

буяны, чедимчени, аас-кежикти бодунга сорунзалай тударының езулалы. Оларны хөйнү быжырып чиирге, час дүрген эгелээр болгаш дүжүт чаагай болур.

Оон аңгыда, хүнге мөгейишкениң өске-даа езулалдары бар. Чижээ, улуг-биче улус шанактыг аяттарга олурупкаш, суурну каш долгандыр халыдар. Ол ышкаш ыяш дугуйну өң-баазын чараш ленталар-биле каастап алгаш кылаштаар. Хүн ышкаш борбак долгандырыг овурулаан оюннар, хороводтар кылыр, хүннү от-биле база овурулаар. Ындыг янзылыг өске-даа янзы-бүрү оюн-тоглаа турган.

Байырлалдың бир демдээ – савандан кылган каастай хепкерип каан хоютку дүрзүзүн өрттедири. Ону Масленицаның сөөлгү хүнүнде тускай езулалдыг отка өрттедиптер.

Масленица-биле дыка хөй илби-шидилер холбашкан. Чижээ, блиннерни хөйнү быжырган өггө ол чылын олча-ажык, кадыкшыл, акша-төгерик хөй кээр. Эвээшти быжырып, улустан харамнанырга, акша-төгерик база эвээш болур деп санап чорааннар.

Бир эвес блиннер багай быжыртанган, чараш эвес болза, ол берге үелерни, аарыг-аржыкты, чедимче чокту оштаар. Блиннер белеткеп тургаш, сагыш-хөөнү эки турар, эки чүүлдер дугайында бодаар, ону чигген кижилерге аас-кежикти, буян-чолду күзээр.

Масленица байырлаашкынының даялдары бурун төөгүжө ханылап кирген. Эрткен-даа үелерде, амгыдаа үеде бо байырлалды калбаа-биле оюн-хөглүг, блиннер-биле диңмиттиг демдеглеп турар. Дыка хөй Масленица чаңчылдары бо хүннерге чедир кадагалаттынып арткан. Ол эң-не солун, хөглүг байырлалдарның бирээзи болуп турар. Бистиң республикага масленица байырлалын бо чылын март 17-де демдеглээр.

/ Бистиң корр.

«Авто-Леди 2024» маргылдаа

Март 8-тиң бүдүүзүндө херэзженнер аразынга чылдың-на эртип турар «Авто-Леди 2024» маргылдаага 37 херэзжен киришкен. Оң киржикчилери орук шимчээшкининиң дүрүмнерин билиринге, машинаның дүрген башкарылгазынга, озал-ондак болганда, аңаа когарааннар бирги эмчи дузасын чедиреринге күжүн шенешкенер. Шупту төлөптии-биле киришкен, ынчалза-даа маргылдаа дээрге маргылдаа-ла болгай!

Маргылдааның түңнелинде, 1-ги черни Саглаш Күжүгет, 2-зин Аяна Ооржак, 3-кү черни Айчек Доңгак алганнар. Тиилекчилерге “ДНС” садыының 8 муң, 6 муң, 4 муң рубль түңнүг сертификаттарын тывыскан.

Бүгү кыстар тергиин эки киришкенинден тиилекчилерни тодарадыры ындыг амыр эвес болган. Ынчангаш чамдык номинацияларны немээр ужурга таварышкан. «Дүргедээшкиниг божуудалаш башкарылга» деп номинацияга Наргиза Монгуш төлөптиг болган. Ол даалгаларны чаңгыс-даа частырыг чокка кыска үеде (1 мин 44 сек) күүсеткеш, тиилекчи болган. Наргиза Монгуш бо мөөрейге дөрт чыл улаштыр кирип турар.

Орук шимчээшкининиң дүрүмнерин тулган эки билири дээш Онзалай Успун тергии-дээн. Март 8-те төрүттүнген автоледи Алдынай Саая база

тускай шаңналга төлөптиг болган.

Мөөрейниң организаачылары деткикчилерге — Тыва Республиканың Херэзженнер эвилелинге, Тываның күрүне университетинге, «Dolma» деп продюсер төвүнге, Best Version27 деп чараштанылга төвүнге, Таңды кожуундан Юлия Подгорнаяга өөрүп четтиргенин илередип турар.

Бо чылгы мөөрейге немелде — “бажыңга онаалга” база берген. Ол дээрге орукка озал-ондак болганда, когарааннар бирги эмчи дузасын чедирерин көргүзери-дир. Аңаа республиканың дүрген эмчи дуза төвүнүн төлээлери Тану Ондар биле Аянмаа Ооржак болгаш өскелер-даа күжүн шенешкенер. Тускай дүрзүгө олар тыныжы турупкан, янзы-бүрү бертинишкенин алган, ханы төгүлген кижилерге эмчилер кел чыдырда, баштайгы дузаны канчаар чедирерин көргүзүп, чедингир, тода тайылбырларны кылганнар. ОШАЧКИ ажилдакчылары Чейнеш Оюн биле Айыраң Бузур-оолду “бажыңга онаалганы” тергиин эки күүсеткен деп санааннар.

Мөөрейге киришкен 37 автоледи чүгле ава, кады чурттаан эжиниң чөлөңгижи эки эвес, а орук-транспорт озал-ондаанга уругларның бертинер чоруунуң профилактиказынга үлүүн кирип чоруур буяныг иелер база. Ол дээрге кыдыг-кызыгаар чок буян-дыр!

/ ТР-ниң Орук-транспорт яамызының медээзинден А. ХЕРТЕК белеткээн.

ШЫН

ТУРГУЗУКЧУЗУ:

“Тыва медиатрупп” ПБ
ТР-ниң КАА

Кол редактор
С.Н. МОНГУШ.

Редакцияның болгаш
үндүрүкчүнүн адрези:
667000. Тыва Республика
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100,
кабт 2, каб. 206

РЕДАКЦИЯНЫҢ
ТЕЛЕФОННАРЫ:

Редактор — 2-01-35.
Чарлал килдизи — 2-18-10
Солун чыскаакчылары:
А.К. Ооржак, А.Ч. Чамзырын —
2-17-94
Корректор: Ч.Н. Мачык,
А.А. Лагбы — 2-17-94
Харылзаа, информация
технологиялары болгаш
массалыг коммуникациялар
адырынга хайгаарал талазы-
биле федералдыг албанның
Енисей эргелели «Шын» солуну
18.10.2022 чылда бүртүккэн.
Бүртүкел дугаары —
ПИ № ТУ 24-01214

Солунну «Тываполиграф» КХН-ге
парлаан.
(Индекс: 667000. Тыва Республика,
Кызыл, Щетинкин болгаш
Кравченко, 1).

Солунда парлаттыг материал-
дарның авторларының
бодалдары редакцияның туружу-
биле дүүшпейн барып болур.
Айыттыг саннары болгаш өске-
даа фактылары, дыңнадылганы
дээш авторлар боттары
харыылаар.

Чагыдылга индекси:
хуу кижилерге — П6855,

организацияларга — П6860
Солун неделяда ийи катап үнер
(среда, суббота).

Номерни парлаткаже дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 18.00.
Солун келбейн барганда, 2-11-52
телефонче долгаар.

Солуннун сайтызы:
shyn.ru
Электроннуг почтазы:
shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

Тираж
2607 кезек

2024 ЧЫЛДА
“ШЫН” СОЛУННУҢ
ЧАГЫДЫЛГАЗЫ:

ПОЧТА ДАМЧЫШТЫР
ЧАРТЫК ЧЫЛДА — 1440,96
рубль.
Тел.: 8(39422)2-11-52

БИР ЭВЕС РЕДАКЦИЯДАН
ЧАГЫДАР БОЛЗА,
ЧАРТЫК ЧЫЛДА — 960 рубль.
Тел.: 8(39422)2-18-10